

This e-book was digitized from an original copy by the West African Research Association for the African Language Materials Archive (ALMA) project. Original funding for this project was provided by [UNESCO](#) and the [Council of American Overseas Research Centers \(CAORC\)](#) in cooperation with the [West African Research Association](#) and [Columbia University](#).

Please see the following web sites for more information about the ALMA project, contributing authors, and more titles in the series.

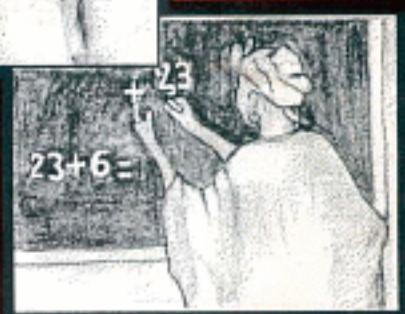
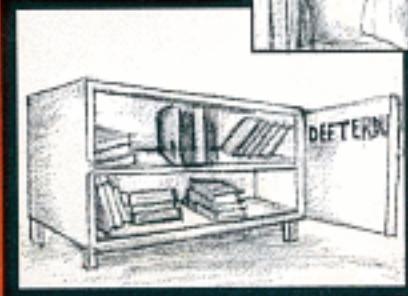
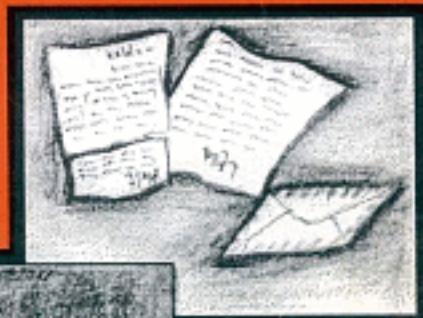
- Digital Library for International Research catalog: <http://catalog.crl.edu/search~S16>
- African Language Materials Archive (ALMA): <http://www.dlir.org/e-books.html>
- African language materials including interviews in video and PDF versions, documentary video, translation work, and bibliographies can be viewed at <http://alma.matrix.msu.edu>.

Piindi Ganndal

Tiidtinirde taro

Binndande taro
Ekkorde celluka

Ndakaaru, 2001

**Piindi
Ganndal**

Tiidtinirde taro

Binndande taro
Ekkorde celluka

Ndee deftere muulaa ko e ballal Lutheran World Relief
Mbadî golle dee ko yimbe ARED

Ndakaaru (Senegal)

Hitaande 2001

ARED

Wakannde bataake : 10737 Dakar-Liberté

Sénégal

telefon : (221) 825 71 19

ISBN 2-84240-052-6

© ARED, 2001

Konngol ARED

ARED (Associates in Research and Education for Development) ko fedde nde wonaa laamuyajkoore sosaande to leydi Amerik, golloore doo e Afrik, daraniinde widto, jayde mawbe e muulngoo defte. Ndee doo deftere *Tiidtinirde taro - Binndande taro e Ekkordé celluka* ari ko jokkude paandaale ARED ngam wallude janngoofoe e jannginoofe fof. Ngaal ballal fawii ko e muulde defte de iwdi mumen wi'etee **Piindi Ganndal**, kam e heblude jannginoofe haa be mbaawa huutoraade laabi jannginirdi dii.

E nder ndee deftere, emin njokki e jaßbal *Deftere Taro 2* nde ARED yaltinnoo e duubi bennudi dii. Ngaal jaßbal tuugninoor ko e daawe tati: **binndande taro, naamne e ekkordé celluka** de nganndu-daa jaabawuuji mum'en ina tonngaa e nder baleeri ngonndi heen ndii. E nder naatirde deftere ndee, maa on taw heen facciro hol no foti dowireede. Kala heen ko on paamaani, mbinndee amen, maa min mballu on heen kaaqdi baawal amen. Duum ina jeyaa nii e ko weltinta amen.

Ndee deftere tuugnii ko e golle de demdiyajkoobe men mawbe hono Fari Siilat Kah e Mammadu Njaay mbadnoo gila e deftere **Celluka e Mbinndiin** haa e deftere **Taro 2** nde nganndu-daa yimbe heewbe liggiima heen. Amin njetta be no feewi.

ARED ina yetta denndaangal yimbe liggiibe e ndee deftere. O yejjitaani e njettoor hee LWR dokkirdo oo kaalis ngam muulde deftere ndee. Onon janngoofoe bee ne, ARED yejjitaani on sabu min ceeraani e hebde teskuyaaji mon di nganndu-daa ina mballita min no feewi e caatagol defte dee kala.

On njaaraama !

ARED

Paandaale deftere ndee

Deftere *Tiidtinirde taro* - *Binndande taro* e *Ekkorde celluka* ko njoosbaari jannginoowo been gasnube deftere *Taro 1*. Woni paandaale amen e ndee deftere ko wallude ma, aan jannginoowo oo, haa mbaawaa jokkande janngoobe maa taro no haaniri nii, mbele maa taro mabbe sur regaade, binndol mabbe bura sellude, bura kadi laabtude. So en teskiima e mba'di kuubtidinndi, paandaale surde teejtude e janngingol taro ngoni ko yo taro janngoowo oo rego, yo binndol makko sur sellude. Deen gede didi fof noon pawii ko e sardiji celluka e mbinndiin toddiidi kelme e konngi.

E deftere *Taro 1*, janngoobe bee kebii yi'de jotondiral hakkunde hito (haala) e binndol. Be paamii kadi ko alkule ndentata, ngonta kijjande; kijjande ndenta, ngonta kelme; kelme ne kadi ndenta, ngonta konngi. E nder duum, ebe mbaawi winndude kala helmere Pulaar no be nanirta nde nii.

Kono ngaal ganndal tan noon yonaani, sabu heewaani e nder aduna hee demngal ngal binndol mum fawii e hito tan. Dum firti tan ko kala demngal binndangal ina foti feññinde celluka maggal. Yeru, heewi wi'eede ko : **O naanni mo nder suudu** kono winndetee ko : **O naatni mo nder suudu**. So janngoobe bee nganndaa hol ko seerndi ko haaletee koo e ko winndetee koo, maa be paamoy dum e binndande garooje dee.

Ko dalillaaji keewdi mbadi haa binndol demngal waasi faweede e hito mum tan. Burdi heen teejtude dii ko :

- Demngal guurngal fof waylodoto e dumunnaaji. Alaa e sago, sardiji ndeena yi'al maggal.
- Demngal kala e aduna ina jogii calti keewdi. Diiwaan kala mo njah-daa, haala neddo oo debata abbaade ko e haala hoddiibe mum. Kono ko binndol foti wootidinde haala kaa, haa janngudo kala waawa faamde hay binndi di mbinndaaka e caltol mum.

- E haala, ina gasa keerol hakkunde alkule e kelme fof modee. A waawataa heftinde to ngol woni so haala kaa yaawii. Kono e binndol, alaa e sago nganndaa to keerol foti wonde hakkunde kelme dee e konngi dii.

Hol ko woni celluka demngal ?

Nde nan-daa celluka ndee, mbele a sikkaani edum sadî faamde ? Maa a yi'oy e nder deftere ndee wonde eka weebi, sabu ada anndi heen ko heewi. Yeru, janngu dii konngi didi. Hol heen ngol sellaani e Pulaar ?

- 1) e yilliima ngoo Sammba wuro
- 2) Sammba yilliima e wuro ngoo.

Hol no nganndir-daa heen konngol cellungol e ngol sellaani e Pulaar ? Ko celluka Pulaar tinndintu maa dum. So ada haala demngal, alaa e sago nganndaa celluka maggal, hay so a waawaa sifaade sardiyeeji dii. Celluka demngal ko sardiyeeji ngooroondi demngal ngal, haa haaloobe maggal fof mbaawa faamondirde. Ko duum wadata haa cukalel keccel waawa haalde demngal ngal ngel muyni ; haa kodo e maggal kadi waawa janngude ngal. Loowdi ndee deftere ko huunde nde janngoobe bee kaalata ñande fof, heddotoo tan ko be mballee haa be mbaawaa :

- 1) heftinde sardiyeeji celluka di be kuutortonoo gila ko be sukaabe, tawa be mbadtaano heen hakkille ;
- 2) huutoraade ngaal ganndal kesal e jannde maßbe, sabu haala meha e binndol (sardiyeeji mbinndiin) ina seerti seeda.

Loowdi deftere ndee :

Ndee deftere ina loowi taye nayi kimmude. Deen ngoni :

- Rewto binndande taro 1
- Binndol laabtungol,
- Lelngo konngi,
- Mbildi kelme.
- **Rewto binndande Taro 1 - Piindi Ganndal :** Dum wadiraa ko ngam siftinde janngoowo oo ko fuddinoo yi'de e deftere Taro 1, mbele omo diggitina dum ko adii nde omo yawta e godsum.

- **Binndol laastungol**: E yi'annde amen, binndol laastungol ko huunde himmunde no feewi e nder jayde, sabu ina jeyaa e ko softinta kala taroowo. So a yidii binndol janngooße maa laasta, alaa e sago be mbaawa seerndude mba'di alkulee dee, be mbaawa dee winndude, be ngannda keeri hakkunde kelme dee. Ebe poti kadi anndude hol ko woni konngol, be nganndaa keeri hakkunde konngi dii.
- **Lelngo konngi**: Sardiyeiji ganndinooji hol no kelme mbaawri reggondirde haa wona konngol timmungol, cellungol e pulaar, duum woni ko wi'etee lelngo konngi e celluka demngal ngal. Yeru, so a fottii e ngal doo deggondiral kelme: toon jamma hanki yahi o ko, so a yi'ii ngal tan ada anndi so tawii ko konngol cellungol e pulaar, walla wonaa. Sardiyeiji tammbiidi dum dii mbi'etee ko lelngo konngi.
- **Mbildi kelme**: Dum hollitta ko no helmere mahorii kam e sardiyeiji tammbiidi dum dii sabu wonaa no helmere naniraa kala nde winndiree noon. Mbildi kelme ina jogii sardiyeiji mum. Yeru, so a tarii dee kelme didi: **chtroumpt e yaabondirde**, hay so a anndaa maanaaji majje, ada waawi heftinde hol heen waawnde wonde helmere pulaar, e nde wonaa.

Hol no deftere ndee huutortee ?

Ndee deftere *Tiidtinirde taro - Binndande taro e Ekkorde celluka* (woni deftere jannginoowo) yahdodintee ko e deftere *Tiidtinirde Taro - Janngoowo* (woni deftere janngoowo oo). Ko loowdi ngonnoondi e deftere *Taro 2* ndee artiraa heen. Ko aan jannginoowo oo winntata ekkorde dee to alluwal too, janngooße bee njaabtoo de nder goomuuji. Hay so ebe mbaawi jaabtaade naamne dee e haala ne buri moyyude ko be tonnga dum e binndol. Tuugnaade e binndande dee ciforii, ko nii de dowirtee:

Rewto ngoo: ngo ari ko e fannuuji didi. Ko adii fof, janngooße ina samtanaa binndande taro bole gitaađe e Deftere Taro 1 nde be ngasni ndee. De njahdaani e naamne, de njahdaani e celluka. Janngooße bee tarat de, jannginoowo o werloo heen naamne **ngam yeewde** so be paamii.

Fannu goddo rewto oo woni rewto tobbe celluka e mbinndiin. E gasirde tayre kala, naamne jowitiide e ko janngaa koo e celluka ina tonngaa heen. Jannginoowo oo winnditto de to alluwal too, janngoobe bee njaabtoo. So on nanondirii, njerondir-don e ko woni koo e baleeri ndii, njaltinon faayiida oo, tonngon mbo to alluwal too, be mbaanjitoo e kayeeji maabbe. Baanjitagol ngol ina moyyi no feewi sabu nde kala be njejiti, ebe mbaawi ruttaade e ko mbinndunoo koo.

Caggal duum, taye tati keddiide dee fof ko nii siforii :

Winndannde taro : Janngoowo oo tarat nde haa njanane-don taro makko regiima. Duum firti ko tawa omo faama ko o tarataa koo, walla kediido mo ina faama.

Naamne jowitiide e winndannde ndee : Jaabagol dee naamne ina hollira so janngoowo oo faamii ko tari koo. Tonngude jaabawuuji dii e binndol ina wallita mo e tiidtinde binngol makko.

Celluka e mbinndiin : Woni e dee kelle ko ekkorde de janngoobe bee mbadata e goomuuji e dow huufo jannginoowo oo. A winndat ekkorde dee (aan jannginoowo oo) to alluwal too, janngoobe bee njaabtoo. So gasii, a hollitat be ko winndaa koo e nder baleeri ngonndi e deftere maa. Caggal duum, artir be e deftere maabbe, tarnaa be hello Celluka e Mbinndiin ngoo. Anndin be ko faayiida oo tan be tonnganaa e deftere maabbe. So be paamaani, rutto e deftere maa sabu ko toon dum buri faccireede.

Laawol jannginirgol ndee deftere

Ngol laawol jarde celluka e mbinndiin ngol tuugnii ko e Ekkorde. E ko buri heewde, damal kala ina wada ekkorde tati (3) haa joyi (5). Aan jannginoowo oo, ada foti yahrude ekkorde ekkorde haa janngoobe bee ngasnaa damal ngal. Ina buri yideede nde njoofnaton ekkorde ko adii nde odon ndartina sabu dartinde e hakkunde ekkorde ina tayondira faamamuya janngoobe bee. Ina buri yideede nde janngoobe bee mbinndata jaabawuuji naamne ekkorde celluka dee. Ndeke kala do taw-don diidol ba'ngol nii _____ duum firti ko jaabawol ngol ina foti winndeede. Ekkorde kala ina soomi **naamne e teskooji**. Ekkorde kala ko nii siforii:

- 1) adii ke tiitoonde ekkorde ndee,
- 2) rewi heen ko naamne de janngooße bee mbadata e nder goomuuji
- 3) sakkitii heen ko baleeri mballitoori e faamde ekkorde ndee.

E nder deftere janngoowo oo, won heen ekoordé de ngalaa heen kono duum firtaani de mbadetaake. So on ngarii e majje, on mbinndat de to alluwal too, njaabto-don, be tonnga e kaayeeji maßbe. So gasii, taree baleeri ndii daande dow, kala ko tonngu-don heen, mbinndon düm to alluwal mawngal too e nder kayeeji maßbe fof.

Bagginaali kuußtidindi

1) Kaaldigal janngooße e nder goomuuji mumen: Taro e hoore mum ko kaaldigal, sabu taroowo oo haaldata ko e binndudo oo. Ngaal kaaldigal ina foti yaajtineede e nder goomu. Aan jannginoowo oo ada foti wadde feere haa janngooße bee mberlondira naamne ngam yeewde so gooto e maßbe fof faamii ko tari koo. Ebe mbaawi wadirde düm hono nii :

- Gooto fof tara winndannde ndee e taro deeyngo.
- Be mberlotira naamne gondé dee e hello "Ndurnen mijjo men."
- Wonande ekkorde celluka dee, gooto e maßbe tarat de, be njeewtida heen haa be paamondira, caggal duum gooto e maßbe kala winnda jaabawuuji nanondiraadí dii e nder karne mum. Tawde be ngoni ko e feewnité binndi maßbe, buri ko gooto e maßbe fof winndana hoore mum jaabawuuji dii.

2) Binndol moyyol: So binndol laabtaani, mijjo soomiingo heen ngoo janngotaako saka faamoo. Ndeke janngooße bee ina poti doftaade sardiyeiji binndol. So be tarii, be njeewtidii e ekkorde haa be paamii, ebe poti tonngude düm e binndol laabtungol tawa ko e mijooji jußbudi, cañiidi.

Jannginoowo ina waawi jogaade ndee deftere omo döwira; janngooße bee njogoo deftere Tiidtinirde Taro - Janngoowo. Dudal ngal fof ne ina waawi jogaade ndee doo deftere tan. Ko duum nii buri yideede sabu ko ndeen fof'en mbaawata dañde ekkorde dee e paccirgol dossde celluka dee.

Loowdi deftere ndee

Rewto binndande Taro 1 - Piindi Ganndal	11
Dudal Yero'en	13
Ndogu reedu	14
Cumu ladde	15
Yaro	16
Paytingol jawdi	17
Tottirgol Leydi Jeyi-Ngenndi	18
Neddö fof ene tini hoore mum	19
Dabbitgol Koyko fehre waratnde Sammba Gelaajo	20
1. Binndol laastungol	21
Njabel naati jande	23
(<i>Limto pulaar</i>)	26
Nafoore jande pulaa	29
(<i>Silo hijjeewo</i>)	31
Njuubbudi dudal	33
(<i>Silo e tafngó kelme</i>)	35
2. Lelngó konngi	39
Nguurndam tumaranje	41
(<i>Konngol</i>)	43
Peccugol Alla	46
(<i>Sifaaji konngi</i>)	49
Ngaynaaka	51
(<i>Poofirde e nder konngol</i>)	53
Delo e Kudeeni	55
(<i>Nafoore tayre</i>)	57
3. Mbildi kelme	61
Ndee ladde no wa'i yoodde	63
(<i>Maandon</i>)	66
Bartagol Hammadi	69
(<i>Badal</i>)	71
Suka debbo.	73
(<i>Innde</i>)	86

Nawndogal Silaamaka e Pullooru	81
(<i>Dadol e foobre</i>)	84
Dogdu Hammadi	90
(<i>Ceekinde</i>)	93
Silaamaka e Pullooru	95
(<i>Mbildii kelme</i>)	97
Baynagol aduna Silaamaka	101
(<i>Silo maandeewo</i>)	103

Rewto binndande

Taro 1 · Piindi Ganndal

Faandaare rewto ngoo

Ngoo doo rewto wadiraa ko ngam wallude janngoobe bee e tiidtinde taro mumen. So a dañii cadeele e tarde dee binndande, anndu a digginaani deftere maa Taro 1 sabu binndande ndee tayre fof ngittaa ko e Taro 1. Kelmeendi kuutoraandi heen ndii fof, be njanngii ndi e deftere mumen Taro 1. Dum fof noon wadiraa ko ngam heblude be e taro binndande burde juutde, joglide maanaa.

Dee binndande ina njogii faayienda no feewi sabu so janngoobe bee ndañii heen cadeele, ina hasii be kawra e cadeele e binndande dewde heen dee.

Ngam wallude be, tuugno e heen winndanne kala, njaltinaa heen naamne, mberlo-daa be, yeewaa so be paamii.

Dudal Yero'en

(Winndanne ARED)

Dudal Yero'en udditii ko ina tolnoo e lebbi tati. Won e maßbe puusdiima yi'de nafoore jarde pulaar. Altine jawtudo oo, jannginoowo oo noddii janngoobe bee fof, o holliti be hay gooto fotoani luuteede sabu ina battina no feewi e paamgol janngoobe bee. Gila ndeen, rewbe bee ina keppa ko ndeftata bottaaje haa mbadda idaa to janngirdu.

Altine dewdo heen oo, Bintu luutaa. Daado adii yahde yeewde so omo selli. Kono, leelaani, batu noddaa, o nelanaa, o tintinaa kuule pawaade e kala luutaado. O hollitaa kadi luuteede alaa illaa mo sellaani sabu ina bona jarde no feewi.

Ndogu reedu

(Winndannde ARED)

Sukaabe tato Accaa cellaani. Nde be pindi e rafi oo tan, Accaa addi conal, wadi e kaas, totti be, be njari. Doon bone fuddii. Ebe talloo tan, ebe tuuta, deedi dii ina ndoga. Nde tawnoo Daado e debbo Yero puusima yi'de nafoore jayde pulaar, be mbasiyii Accaa yo o naw sukaabe bee to suudu safrirdu too.

Ndeen be njottiima, Deeno Cellal nokku oo yeewi be, o wi'i yo be bennine galle doktoor. Nde be yeewaa, be mbi'aa ko koleraa be ngondi. Koleraa noon ko rafi tuure e ndogu reedu burtungu. Ndogu reedu, so burtii, ko rafi bondo e aadee. So dartinaaka, ina lora. Addata koleraa ko baasgol laabde e senaade.

Neebaani, neeniraabe bee fof noddan batu to suudu safrirdu too, e dow yamiroore doktoor oo. Be kollitaa ko koleraa jaggi sukaabe Accaa bee etee saabotoo koleraa ko yakkere laabdal.

E dow duum, be mbi'aa so neddo ina faalaa dadde e koleraa e ñabbuji goddi, o foti ko laabde, lelaade do laabi, ñaamde ko laabi e teddinde laabdal kala mum. Caggal duum, so neddo rafaama koleraa, foti ko itteede e sera sellube bee sabu daabgol mum ina yaawi. Kadi, kala tindo e hoore mum ko wa'i noon, o foti ko dogande to safrirdu too ko buri yaawde, o safroo e ko leelaani. Gedel godigel ngel be kollitaa woni soodoraade saabunnde e kala sahaa haa teejti e hade neddo oo ñaamde. E tonngol, be buri reentineede toon ko ko abbitii e laabdal e senaare sabu ko kañum woni yumma cellal.

Cumu Ladde

(Winndanne ARED)

So ladde sumii, ñaamdu ooroori sadat. Kala do cumu fuddii, foti ko ñifeede, sabu so rebii bonnat. Cumu ladde ina buri bonde e sahaa ceedu, saanga nde hudo yoori, mbooyi ina wutta. Oon waktu, ko reentaade buri. Hirjinde fof'en, teegti e jaawinoobe, sukaabe e rewbe defoobe ina wallita.

E gure keewde e dowri ndii, goomuuji na cosaa ngam falaade e ñippude cumu ladde. E ko buri heewde, terde laamu ko wa'i no Ooyefoore'en ina mballa ße. Ballal ngal buri abbitaade ko e asde gammibi palordi cumu walla okkirde e lorde ledde paddorde henndu. Duum fof hadaani yimbe Saare Mammel wonde naariibe. Cumu umminooma do sara saare maßbe doo, ße ñifaani. Dum yettii galleeji, bonnori kala ko remanoo. Dum leeßti yimbe e ooroori kala sabu ledde fof olii, won heen nii maayde, kala ko ñaametenoo sumii, jawdi e yimbe fof tampii. Fawaade e duum, coppugol ledde ngol ne alaa ko feewni so wonaa beydude tampere e cadeele. Ladde maßbe ina sañinoo, ina kadi yoodnoo sanne. Jooni noon, duum fof firtiima.

Nde Saare Mammelnaabe ngummii e nguun cumu, ße pelliti sakkude peeje ngam riiwtude cadeele de cumu nguu addi. Nii, ße cubii wadde fedde daranoo lorngo ledde e kadgol soppere e ñifde cumuuji, do di peeñi kala.

Dum noon, so cumu fuddiima e nokku ina foti ñifeede, sabu bone ficcat laaci.

Yaro

(Winndannde ARED)

Hammadi e Mammaa Cukel ko agaaße moolanaabe moolee. Nde tawnoo ebe pasnii no feewi sukaabe rewbe gurel Muusaa Demmba, be pelliti yaroyaade toon. Yaro noon ko e pinal Fulbe dum tawaa. Ko jooni tan dum debi majjude seeda e won e nokkuuji sabu ladde ina ni tan beydoo faadtude sabu ndema. Jawdi nattii heewrude noon sabu soño, yimbe bee ne jot mu'en ko ko ustii. Adan, kala jaarga e gaynaako ina faarnornoo yaro.

Nande gurel Muusaa Demmba dawri yaro, sukaabe rewbe yontaabe fof kawroyi toon. Hade yaro ngoo fuddaade, tekke pibondiraa, potndaa e do yarotoobe bee mbaawata diwde walla do be mbaawata sorde. Cefe baali dii ndarii, yarotoobe bee ngoni e heblaade.

Ndeen yahii haa yimbe bee nootitiima e keewal, petelaaji otti, punndi e dille ngonti gootum e nder weeyo, golwole dee puddii. Nde tawnoo agaaße men bee ko laabaabe ko mbadata koo, etee jawdi maßbe ndii ko peewndi, kala no be luukiri, jawdi ndii ina faama, abboo heen. Diiraango wonti wooto. Ko Hammadi ardinoo. So o fobbiima, luukaali njokkondira, o diwa, baali dii ndiwa, o sora, di cora, toowde e lesdude fof.

Nande heen, ko yoodi seedaama, kono kadi heewii e damude galleeji do dammuwol memi leydi, cawgu e teewu ceerndaa. Ndaw ko gaynaako heppantaa !

Paytingol jawdi

(Winndanne ARED)

Sammbo ko paytinoowo jawdi ina yeeya. Hono makko'en noon ina keewi, nde tawnoo yimbe bee paamii ko dum njeeygu njaawngu addude kaalis keewdo. Hade makko naatande golle dee, o dabbu nokku, o fitti haa laabi, o hurli mbo, o darni doon caaleeje toowde, jaajde, buubde.

Gila kawle, o hesi hudo heewko, o soodi saakuuji gooyi, rakkal e rippaas, o moofti dum. O soodi kaaye lamdam e safara jawdi, o moofti. Lewru fof, o sooda jawdi pooydi tawa ko jogiidi yeraa. So o soodii di, o huma di, o hoyana di rakkal, rippaas, saaño e ñiheeple e kala ko jawdi ñaamata. O holla di witirneer, oon rewindoo di haa di paytoo, o fa'ra di to luumo, o yeeyta di. So o yeeytii di, hombo heen daña ko buri hoore e hoore. Kono, woto njejiten omo heen feroo ko heewi. Ngam anndude no ndañtaari makko foti, o jogii ko karne. Kala ko o ferii, o tonnga. Nande o yeeyi kala, omo anndi dum doo : no foti o soodnoo, no foti o ferii gila e ñaamdu, coggugol haa e safara, no foti o dañti heen.

So duum bennii, yontere fof, o hiifat doornde hudum ndee, o fitta haa laaba. O loota jawdi dii haa laaba, di mbasoo e naange haa di cojja, di njiimta e gammbal majji, di ñaama. Nde lebbi tati timmata, tawa di paytiima, o yeeyta di, o sooda kadi goddi, o lomtina.

Nehgol jawdi noon ina heewi faayiida. Jiddo naatande dum kala noon ina foti anndande dum walla ñiemmba Sammba.

Tottirgol Leydi Jeyi-Ngenndi

(Winndannde ARED)

So en njidii totteede leydi e dowri ndii, pa'aten ko to Kominotee Riiraal. Ko Konsey Riiraal tan jogii mbaawka ko fa'ti e tottirgol leydeele Jeyi-Ngenndi. Ko o lelnata koo ne wonaa o lubrii hannde, o heftii janngo. Tottirgol leydi debi wa'de ko no desndal nii. Doo do neddo oo ina naftina, leydi ndii ina e juude makko.

Kuulal Jeyi-Ngenndi rokkaani Perefee walla Suupereftee baawal tottirde leydi. Duum ko gollal Konsey Riiraal. Kono so Konsey Riiraal batii, woodii ko lelni, dum tabittaa so wonaa Perefee yamira dum. Maanaa, to sariya, leydi ndii ina e juude tottaado oo, kono waawataa gollaade so wonaa o heb yamiroore Perefee.

Rokkata huunde noon walla yeeya dum ko jeydo. Leydeele Jeyi-Ngenndi noon ko desndal tan, wonaa dokkal. Kala tottaado foti ko wadde feere haa o golloo leydi ndii. Tee ko tottaado oo tan foti de naftinde; so o naftinaani, heftete e juude makko, goddo tottee.

Cokludo totteede leydi winndat dabbaande, o totta hooreejo kominote riiraal oo walla gooto e konseyeeji dii, oon yottina hooreejo oo. Dabbaande ndee ina rewa e junngo Suupereftee, oon bennina to Perefee. Gooto e bee doo kala ina tottaa dumunna ngam yeewde dabbaande ndee. So dabboowo oo fadii ko buri lebbi tati hebaani jaabowol, ina wa'i no o tottaama yamiroore yo o fuddo golle. Ko duum sariya wi'ata yamiroore e deyyere. Ina buri yideede tan nde dabboowo oo rewintoo dabbaande mum.

Neddo fof ene tini hoore mum

(Winndannde Aamodu Jool, ARED)

Neddo kala ene tini hoore mum etee so tawii en mbidtii, e nder yeluji teemedere fof, heen capande jeenayi e jeenayi, aadee ko hoore mum rokkata goonga, e kala noon do juumre makko tolpii e mawnude. Dum doo hollirii wonde feloore, hay so ene nafa, won no ene wadiree bonnat tan, sabu addanta peleteedo oo ko sirjinaade e yidde labbinde hoore mum. Ko duum wadi feloore ko bonnata buri heewde e ko moyyinta. Ko gaañannde bernde nde cellugol mum yaawaani, etee nde heewi jibinde ko ngañgu.

Mbadten e hakkillaaji men tan wonde neddo mo njid-den felde walla reftinde e laawol oo maa wad kañum ne feere fof haa dallina, e oon sahaa ko e men o ruttinta feloore ndee. Ndeke noon, woto pakitinen feloore e baddo ko feewnitaaki en, sabu mo woni kala ene jogii daliilu mum. Holi fof gedel gootel gonngel e neddo ngel nganndu-daa omo welaa ngel etee omo yonaa ngel? Ko jikku. Mo woni kala jikku mum ene weli dum, ene yoni dum. Hol e men mo yoodaaka jikku mum? Ko adii nde ada fela neddo, joodto mijo-daa, mbi'aa: "Sinno ko miin wadnoo dum, sinno ko miin wonnoo mo." Pot-den ko kala e sahaa yuurnitaade ko'e men, yeewto-den buytitaade jotondiral hakkunde men e wondiibe men, e rabbidinaade, puddoro-den e ko'e men.

So tawii janngo e jam odon njidi aawde ngañgu ngu nattataa haa abada hakkunde mon e satiibe mon, kuccinee e mabbe ñijooje muusde. Maa on nji'i ko dum jibinta, hay sinno e nder yi'annde mon dee doon ñijooje ko toddii koo fof ene woodi. So odon kaalda e neddo, ciftoree ko adii fof, kaaldaton ko e tagoore nde timmaani kañum fof, kaaldaton ko e tagoore nde nganndu-daa ene hula, ena hersa, e kala do tolpii, ene yidi hisnude ndimaagu mum.

Dabbitgol Kogko fehre waratnde Sammبا Gelaajo Jeegi

(Jubbannde ko e Sammبا Gelaajo Jeegi nde Fari Silaat Kah)

Ceerno oo tiimi, yi'aani ko warata Sammبا. Wi'i dum: "A yeewat conndi a kure, mbeedaa kurkaaji maa pucci caasaati, nelanaa kurkaaji jonngomaabe, be ngara, hebe mbada kufel, hebe mbeddotira. Si be pijii haa booyi, ngittaa kure kajje sappo a didi tottaa Niimaa Sori."

Niimaa Yugo Oolo

Oon, si a dogii dum war maa

Si dogii ma war maa.

Be njahi. Be mbadi deen kure haa be kantini. Be petlotiri ko tolpii a balde sappo a jowi, be yeewi kure dee, be mbeedi Gelaajo - ginniraado oo baban Sammبا Gelaajo Jeegi. Oon riiwi Sammبا haa booyi, mijii tokora mum.

O wi'i: "Eh! Alla a mbo yidaa!" Tokora Gelaajo Jeegi lati kabsu oo, hibbitii. Wi'i dumen: "Miin mi sellaani." Tawi yidaa fetlu Sammبا. Be yetti kure dee, be mbeedi de Niima Sori.

Niimaa soki kure dee, riiwi Sammبا haa Sammبا tolpii a hakkunde yimbe, hombo waddii caasaatu, o wadi cowti, teeni Sammبا sok! Kure dee kaalaani goonga, de njani a makna Sammبا, tawi hombo labii labol kesol, hombo wadi makna bodeejo, mbo yani a leydi. Sammبا yi'i hombo wadi gudde sappo a didi.

Sammبا wi'i dumen: "Kooten! Onon yo jamirdo on oo kufel ngel, janngo mbaddu-mi a mon kufel. Mi anndii dum wonataani kufel solel."

1. Binndol laabtungol

Faandaare ndee tayre

Hono no tiitoonde ndee holliri dum nii, ko doo janngooße bee ngettintee sardiyeiji deweteedi haa be mbinnda ko laabti, ko faamotoo. E nder ndee doo tayre, nattii wonde taro binndande bole deggondirde. Harjkadi ko nii jaabtal ngal siforii :

- 1) taro winndannde,
- 2) jaabtagol e naamne jowitiide e winndannde ndee walla nii tabitde e nguurndam mabbe (e haala walla e binndol),
- 3) badgol ekkorde celluka e mbinndiin pulaar. Ndewee ekkorde dee wootere wootere. Heen naamnal walla yamiroore kala, mbinndee dum to alluwal too, be njaabtoo e binndol, be ngostondira mijooji. So gasii, njanngee daande dow, mbinndon jaabawuuji dii.

Caggal nde be ngasni deftere Taro 1, amin cikki cadeele mu'en walla ngoya mu'en buri abbitaade ko e hol no be mbadata haa binndol mabbe sella, feewa, wela tarde. Ndee tayre wadiraa ko wallude be e dum.

Njabel naatii jaŋde

(Winndannde ARED)

Jamma haŋki, saare Ndinnda-Meri tintinaama udditgol dudal pulaar e nokku hee. Nde weetnoo, Njabel yaawnii, wottii, lootii, ŋaantii, bitti kabirde mum, fa'i dudal.

Nde yimbe bee fof ngardi, dabi (jannginoowo) idii fof ko yeewtande janngoobe bee faayiida gondo e jaŋde pulaar. O naamnii gooto kala yo haal ko ðaminii e jaŋde ndee. Bee mbi'i njidi ko waawde winndude batakeeji, bee mbi'i njidi ko waawde hiisaade, heddiibe bee mbi'i ko liggeey ðaminii heen.

Dabi wi'i be maa be mbaaw winndude e hiisaade, kono o waawaa hunanaade (fellitande) hay gooto dañde liggeey. O holliti be dumunna mo jaŋde ndee yettata, waktuuji potdī janngeede e yontere e ko golle dee naamnii gila e pellital haa e tampere. Anndube mbaawaa ðum ðoftaade bee kooti; fellitbe bee keddi.

Caggal ðuum, janngoobe bee e dabi kawri e sardiji dudal ngal. Be njanngata ko balde tati e kala yontere, tuggi waktuuji nayi haa waktuuji jeegom kikiide. Be nanondiri e yettugol guurte, so juulde faandiima. Be pelliti halfinde Njabel kabirde dudal maßbe. Be nanondiri e piygol (pawindirgol) kaalis ngam soodde soklaaji maßbe, kañum e ko wadetee so won e janngoobe ngaraani e waktu.

Caggal nde be njeewtidi e njußbudi dudal ngal haa be njoofni, dabi udditi yeewtere fa'tunde e waawde heftinde e winndude innde mum e yettoode mum. Yeewtere maßbe holliti wonde nafooje mum ina keewi gila e batakeeji, banke, haa e ko nanndi heen.

Taren binndande

Doon tan ſe naatani ekkorde ndee. Nde ſe ceertata, tawi gooto kala waawii heftinde e ſiemmbude innde mum e nder doggol inde janngooſe ſee. Oon jamma, weltaare mawnde feeñii e yahnooſe dudal ſee. Galle kala mo ngar-daa, ſee ina ndiida inde mumen e leydi, ſee ina ndiida e kaayitaaji.

Ndeen dabí yi'ii Gundoyel Joob, o wi'i dum "so tawii on ſiiibii e dudal hee no moyyi, maa barke dañe heen", sabu pulaar wi'i jayde ko famda suura, heewa lammina.

Naamne pa'tude e loowdi winndanne taro ndee :

- Limtu hay so ko inde janngooße dido.
- Mbele ŋaldí janngeteedi díi ina keewi ?
- Mbele dumunna janngeteedo oo ina tuddiri janngooße bee ?
- Mbele won yaltinbe ðamawuuji díi mbeebaañi huurde e hitaande janđe wootere ? Ko hol díin ?

Naamne tonngooje maanaa winndanne ndee :

- Hol no be njubbiniri dumunna janngeteedo oo ?
- Hol sardiji be njubbini ? Hol ko wadi dum ?

Naamne tabitde e nguurndam men :

- Yerondir no Njabel'en nguditiri dudal mum'en e onon no nguditir-don dudal mon ngal.
- Mbele yeewtere Njabel'en ndee ina wadani on faayienda e dudal mon ? Hokku daliilu.
- Hol ko mbaaw-daa haalde e laabdal dudal mon, e piygol kaalis ngam soodde kabirde, e so won e janngooße ngaraani e waktu ?

Limto Pulaar

Ekkorde I : Cunnagol cadeele binndol mon

- 1) Taree ndee winndanne :

bimderinde Piiixt Gantol nee ina koewi
hafoore Sabu so q reviide hora de
gjeest, MAqtaro Mqq sellu. Plin
neen Bin rool ah yoodacthi sabu mi
tagbitaana no feewi hechduol negal

- 2) Mbele ende weebi tarde ? So eey walla alaa, hol ko saabii dum ?
- 3) Njeewtee, mbadon feere kawron e gede tati burde teentude e binndol laabtungol, mbinndon de e dii diidi :
1. _____
 2. _____
 3. _____
- 4) Gooto kala winnditoo tayre dimmere winndanne yawtunde ndee e kaayit. Puddforee e : "Nde yimbe bee fof..." njahon haa "...ko liggeey daminii heen". Ngostondiree ko mbinndu-don koo. Gooto kala naamnoo goddo oo hol ko feewaani e binndol mum. Kala teskinoowo goddo oo, yo baoro e dee tobbe :
1. Mbele binndi dii ina portii ?
 2. Mbele mba'di alkule dee fof ina laabti ?
 3. Mbele keeri hakkunde kelme dee ina laabti ?
 4. Mbele lelngo alkule ceffitiide dee (d, p, g...) e de ceffitaaki dee (a, e, c...) ina feewi ?
- 5) Caggal teskuyaaji dii, yo mo woni kala eto anndude mbele mo o wostondirnoo binndi oo softii e tarde binndi makko.

Tesko : Ko wadda doo koo wi'etee ko cunnagol cadeele. Duum woni heftinde cadeele hade mon huccande e safrude de. Gooto e mon fof ina haani heftinde baawal mum tawo hade mum fuddaade safrude cadeele dee

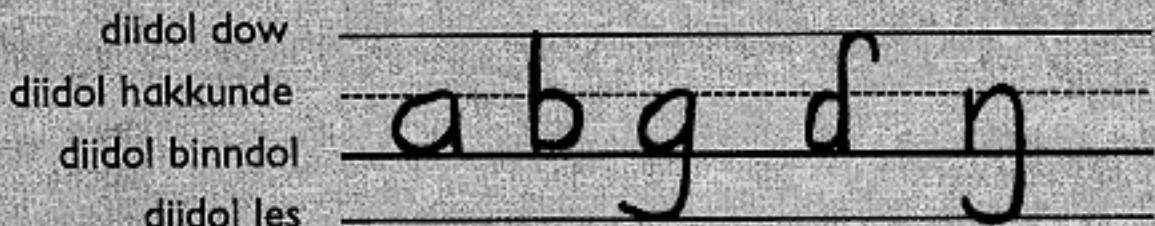
Tabittingol

So on kawrii e wootere e dee cadeele nayi (mba'di alkule mon laabtaani ; binndol mon feewaani ; jippingol e yeentingol alkule mon moyyaani ; keeri hakkunde kelme dee peeñaani), mbadon feere hade mon bennude, moyyitinton binndol mon. E balde garooje, mbinndito-don seeda e winndannde kala, haa janngidiibe mon mbi'a on binndol mon feewii, weebii janngude.

Ekkorde 2 : Annude mba'di alkule dee

- 1) E goomu mon, mbinndee alkule tokoose dee fof.
- 2) Mbele on kebii alkule 32 ? (So won heen de on mbinndaani, emin cikki ko dee : mb nd ng nj So furtii, amin cikki ko dee beydu-don heen : ii aa oo ee uu.

Tesko : Ngam mbaawon safrude binndol mon, tesko-dee d'ii diidi e kayeeji mon (mo alaa d'i oo diida hono majji e derewol walla alluwal).

Binndol alkulal kala ina abpii e gooto e d'ii sifaaji tati :

- 1) Won alkule sappo e didi (12) lommbotoo tan ko hakkunde diidol binndol e diidol hakkunde ngol. Hay huunde e majje sebbittaako.
- 2) Heen alkule sappo e go'o (11) lommboto, njoodtoo e diidol buttol ngol, cebbitoroo dow haa njettoo diidol dow ngol.
- 3) Jeetati (8) keddiide dee lommboto, dedi d'ii njoodtoo e dow diidol buttol ngol, cebbitoroo les haa njettoo diidol les ngol.
- 3) Jooni noon, ndiidee d'ii diidi e kaayit goddo, mbinndee alkule capande tati e didi (32) dee fof, gootal heen fof daroo no foti daroraade nii. (So won ko on mbaawaa heen, ndutto-dee heen walla ñaago-don ballal.)
- 4) So duum bennii, mbinndee alkule capande tati e didi (32) dee fof e yeeso mawng.

WASIYA : Woto njejjitee alkule ñonndidinaade dee : mb nd ng nj. Hay so tawii alkule m, e, n ko alkule hakkundeeje, b, d, g e j ko alkule cebbitoriide dow walla les. So tawii noon ko yeeso majje mawng, ko gardingal ngal tan mawnintee, hono nii Mb Nd Ng Nj. Alkulal kojombowal kañum yowoto tan.

Ekkorde 3 : Alkule mawde

- 1) Njahee winndannde hello 23. Do nji'-don alkulal mawngal fof, kurlon dum.
- 2) E goomu mon, hol do teski-don alkule mawde mbinndetee ?

1. _____
2. _____

Tesko : Alkulal mawngal winndetee ko e hoore konngol. Alkulal mawngal ina winndee kadi e yeeso : 1) innde neddo, 2) yettoode, 3) innde wuro, 4) innde leydi, ekn. Dee inde ina mbi'ee inde keeriide.

Ekkorde 4 : Alkulal kojombowal

- 1) E nder goomu mon, taree dee kelme daande dow, gooto gooto.

na'i	la'al	'ilam	wi'i	mu'en	go'o
Yero'en	wi'de	'ari	fa'i	yi'de	'uddo
- 2) Yeewto-dee darnde kojombowal ngal e dñi nokkuji nayi :
 - hakkunde alkule laabde didi ceertude (yeru : mu'en)
 - hakkunde alkule laabde didi nanndude (hono : la'al)
 - hakkunde alkulal laabngal e alkulal muumal (yeru : yi'de)
 - e yeeso helmere (ko wa'i no : 'ari).
- 3) Hol to kojombowal burata tineede ? Hol to ngal tinetaake no feewi ?

Tesko : Alkulal kojombowal darii ko darnde alkulal muumal, kono ngal tinetaake no feewi so wonaa hakkunde alkule laabde didi. So ngal arii hakkunde alkule laabde didi ceertude walla hakkunde alkulal laabngal e alkulal muumal, won e calti ina peñña ngal ; won calti goddi ina majjina ngal. So a yi'li helmere pulaar ina fuddorii alkulal laabngal (**a e i o u**), anndu ko alkulal kojombowal ardi ngal. Hawraama jaraani ko engal winndee e fuddoode helmere. Ndeke, dee kelme '**ari** 'o '**ilam** 'e '**uddude** ko nii tan mbinndirtee : **ari o ilam e uddude**, ekn.

Nafoore jannde pulaar

(Winndanne ARED)

Ko janngo dudal Yero'en bamtata jannde. Janngooße bee pooftiima lebbi tati. Njabel noon ina fellitani jannde ndee. Woni sabaabu dum, ko o fuddiima yi'de heen nafoore.

Hajki, o yahii salminoyde musiddo makko Miñel. Be njeewti ko juuti haa be ngari e gede jannde. Njabel wi'i wonde rawane bernde mum deeyanaano jannde ndee hay seeda. Kono jooni, o anndii tigi nafooje gonde e jannde. O limtani Miñel heen nafooje didi.

Go'o, ko kañko jannganta hoore makko batakeeji di o hebata dii. Yanti heen kadi, ko kañko tigi winndanta koreeji makko batakeeji mu'en pa'di caggal leydi. Didi, o waawii hiisaade. Dum wadi haa kala nde ombo dawa jehre, o naworat karne makko e binndirgel makko.

Miñel hedii mbo haa o joofni, yiili hoore, wi'i kañum ne nimsitii ko naataano rawane koo. O woondi, o waati maa o naat hikka dudal pulaar. O naamnii Njabel hol ko o foti wadde haa o jannga. Njabel holliti mo wonde edum newii no feewi, etee dudal kesal ina uddita janngo.

Ko adii fof, yo o sood defte puddorde, kam e kayee e binndirgal. So duum bennii, o jokkoo e piye dudal ngal.

Njabel fammini mo haa o faami. Miñel felliti kañum (kañko) ne naatde janngo dudal pulaar.

Naamne pa'tude e loowdi winndannde taro ndee :

- Hol no foti yimbe kaalata e ndee winndannde ?
- Hol fannu teentudo seerndi nguurndam maabbe ?
- Hol e maabbe nimsitdo ? Hol konngol kollirngol o nimsitii ?
- Hol ko woni sabaabu nimsa makko ?

Naamne tonngooje maanaa winndannde ndee :

- Tonngooje nafooje de Njabel yi'i e jannde ndee. (Taren deen nafooje.)
- Hol nafooje godde mbaaw-don beydude heen ?

Naamne tabitde e nguurndam men :

- Tonngu e binndol ko jannde maa wayli e nguurndam maa.
- E nder oon waylowaylo, hol heen ko buri wadande ma nafoore ?
- E sikke maa, mbele heewde haajuuji ina foti hadde neddo waawde janngude, hokku daliilu.

Silo hijjeewo

Tesko : E Deftere Taro I, on njannginanooma silde helmere e kijjande. Ko ngoon silo wi'etee silo hijjeewo. Silo hijjeewo fawii ko e hito (nande). Hijjannde ina waawi waasde jogaade maanaa. Maa silo hijjeewo wallu on no feewi e binndol mon, kañum e taro kelme de on meedaa (peeraa) yi'de.

Gila jooni, nganndee binndol Pulaar fawaaki e silo hijjeewo ! So ko duum, no nanir-don hito helmere kala ko noon mbinndirton nde. Kono odon nganndi gila e jooni won ko winndetee, haaleetaake ; won ko haaletee kadi winndetaake. Ko duum njannginte-don e nder ndee deftere. Kono hade mon yawtude, ndewto-den ko woni hijjannde, e ko woni silo hijjeewo.

Ekkorde I : Hol ko woni hijjannde ?

- 1) Aan e yimbe goomu maa, cilee dee kelme e silo hijjeewo :

tintinaama	hiisaade	laabal	jamma
ŋakkere	helmere	yontere	puditagol
wi'i	sikkatnoo	jogori	yeewtere

- 2) Jooni noon, mbinndon les alkulal kala, so ko alkulal muumal, mbadon les maggal M, walla so ko alkulal laabngal, mbadon doon L, hono no oo yeru e helmere **debbo** holliri dum nii.

debbo	→	d	e	b		b	o
		M	L	M		M	L

- 3) Fawaade e dee kijjande de cifi-don jooni, njaabo-dee dee naamne :

1. Mbele hijjannde kala fuddortoo ko alkulal muumal walla laabngal ?
2. Mbele hijjannde ina waawi sakkitoraade alkulal muumal ? Ndokkee yeru.
3. Mbele hijjannde ina waawi sakkitoraade alkulal laabngal ? Ndokkee yeru.
4. Mbele alkule laabde deggondirde e helmere ina ceerta e silo hijjeewo ?
5. Mbele alkule muume ina ndeggondira e hijjannde wootere ?
6. Ko e hol duum hijjannde tuugnii ?

Tesko : Hijjannde ko dental alkule muume e laabde, jogingal hito wooto. Yeru : hiisaade → hii|saa|de. Heen tayatinde kala ko hijjannde. Ko dum hito tan, kono dum alaa maanaa to bannge celluka. Hijjannde fuddortoo tan ko alkulal muumal, kono ina waawi sakkitoraade muumal walla laabngal.

Ekkorde 2 : Hol ko woni sifaaji kijjande ?

Nduto-dee e kelme de cilno-don e Ekkorde 1 ndee (hello 31). Njaltinee sifaaji kijjande di keb-don dii. Hol no di poti ?

Tesko : Hijannde ko dental alkule muume e alkule laabde. Kijjande Pulaar njogii ko sifaaji nayi tan : **ML, MLL, MLM, MLLM**. So on mbinndii helmere nde wootere e kijjande mum yalti dii sifaaji nayi, nganndee won do pergit-don sabu hijannde pulaar fuddortoo tan ko alkulal muumal.

Ekkorde 3 : Alkule ñonndidinaade

1) Hol sifaa alkule gadiide e dee kelme ? Cilee kelme dee e kijjande.

ngalu	ngaari	mbaggu
Njabel	mbaalu	ndawu
mbeewa	ndeen	njillu

2) Mbele alkule ñonndidinaade dee (**mb, nd, ng, nj**) ndarii ko darnde alkulal gootal walla didi ?

3) Jooni cilee dee kelme garooje e kijjande :

mbinndiin	winndannde	ñonndidinaade
kummba	konngol	renndo
Sammba	janngirde	ngennndiije

4) Hol ko teski-don e ciddugol alkule ñonndidinaade dee ?

Tesko : Alkule ñonndidinaade ko nayi : **mb nd ng nj**. Alkulal ñonndidinaangal darii ko darnde alkulal gootal. So ngal siddii, ngal winndirtaake nii : **-ngng-** (**janngude**), **-mbmb-** (**Sambmba**), **-njnj-** (**kanjnje**), **-ndnd-** (**windndude**). So alkulal ñonndidinaangal siddii, ko ñonndal mum ngal (m walla n) tan winndetee laabi didi, hono nii : **-nng-** (**janngude**), **-mmb-** (**Sammba**), **-nnj-** (**kannje**), **-nnd-** (**winndude**).

Won e yimbe, so alkule **-ng-** e **-nj-** ciddii, ko nii be mbinndirta de : **-njng-** (**janngude**) e **-ñnj-** (**kañnje**). Alaa ko boni heen sabu ko noon deen kelme ngowlirtee tigi. Ko kawral mbinndiin Pulaar hakkunde leydeelee tan addani en winndirde hono nii : **-nng-** (**janngude**), **-nnj-** (**kannje**).

Njuññudi dudal

(Winndannde ARED)

Dudal Yero'en debii waasde janngude hannde. Dabi arii ko juuti, omo fadi. Waktu bennii ko booyi, te ko janngoobe seeda ngari. Kono ebe pelliti wadde winndannde maññe.

Ndeen tan dabi fuddima winndannde ndee ko yahata e hojomaaji sappo. Ngaari Bah, lollirdo hooreejo, ñaagii konngol. O wi'i: "Banndiraabe, so Allah, mido dañi cadeele foofde e nder dudal men hee hannde sabu maggal tunwude. Mbi'i-mi, yo dabi muñan en seeda tan ngeto-den yeewtidde. Dum, ko maa sakkanee peeje. No dudal ngal wa'i tunwude nii, eden poti dum salaade. Kadi eden potnoo hersude yeewde dii kaayitaaji cariidi."

Doon tan, Njabel ummii, yebti konngol. O wi'i: "Dee balde bennude fof, mido teskii cadeele tati teejtude. Go'o, janngirdu nduu laabaaani hay seeda. Didi, janngoobe heewbe ngarataa e waktu. En nji'ii feccere e dudal ngal suwaa yottaade. Te kala gardo, ko maa enen fof ndillen. Ko maa o salmina yimbe fof, o dirtina joodorde haa o heyä, o wi'a yo dabi artu e ko yawti koo. Tati, buri bonnude golle men fof ko luutegol ngol. Engol leeltini jaunde men sanne. Ina wadi yimbe e men, kala ko dilli, be njala. Been famminde dummen weebataa. Dabi noon hersu en tan, ko dum wadi o haalataa sabu ko tolniibe e jidnaabe makko tan ngoni doo. Kono paamen tan wonde dum welaani mo."

Siik Bojel jaabtii, o wi'i: "Duum wondi fof ko hersinaade, kono Njabel gasnii haala kaa. Jooni kay, en nganndii cadeele men. Nji'ten peeje cafrooje de, tabitinen hade men jokkude winndannde ndee. Totten Njabel piye kaalis de lelnuno-den, pecco-den e goomuuji, labbinen dudal ngal. Jooni, kala mo araani e waktu omo fawaa buudi sappo. Kala luutaado

Taren binndande

binndande didi, yo hooreejo e Faatimata e Geddaado njah yeewde ko jaggi mo. So tawii luutaado oo yid woppude, be mbaajoo mo, be ngartira mo. Ko kaal-mi koo fof, ko enen poti dum wadde. Duum wonaa gollal dabi."

Ngaari Bah wi'i weltiima sabu mijo mum faamaama. Janngooße bee fof kawri e ko haalaa koo. Hay gooto naatataa so wonaa laabsl dudsl ngal e alluwal mawngal ngal timmu. Dabi ne holli weltaare nde jogii e ngal doo jaabsl.

Naamne pa'tude e loowdi winndannde taro ndee :

- Hol no foti yimbe kaalata e ndee winndannde ? Limtu inde maabbe.
- Mbele janngoobe bee ena mbeltii hannde? Hokku daliilu.
- Hol konngudi kolliri wonde janngoobe bee mbeltaaki ? Taree di.
- Hol e janngoobe bee yeetube konngol ? Hol ko be ngoytii ?

Naamne tonngooje maanaa winndannde ndee :

- Tonngen nafooje gonde e laabai dudal.
- Ko wadi luutegol ngol ina waawi bonnude jannde ndee ?

Naamne tabitde e nguurndam men :

- Yerondir sardiji dudal mon e sardiji dudal Yero'en. Mbele peeje lelnaade dee ina moyyi ? Mbele ada jogii peeje godde de beydataa heen ?
- So a yeewii ko taari maa koo, woni galle walla leegal walla wuro, mbele njakkere njuubudi meedii jibinde cadeele hakkunde yimbe ?

Silo e Tafngo Kelme

Ekkorde 1 : Hol no helmere heftinirtee e binndol ?

- 1) Yeewee so on keftinii kelme coomiide e dii konngi didi gondi les :
 1. NgaariBahwi'iweltiimasabumijomumfaamaama.
 2. Ngaa ri Bah wi'i wel tii masa bumii jomum faa maa ma.
- 2) Mbele tarde dii y eruuji ena sadti ?
- 3) E mijo mon, hol ko woni cadeele (pergitte walla juume) e dii y eruuji ?
- 4) Ndeftee e konngi dii, mbadon diidol portingol ba'ngol nii | e keerol kelme naatondirde dee.
- 5) Gila puddi-don janngude ndee deftere, won ko mbinndu-don ko fa'ti e naamne winndannde kala. Ndefto-dee binndi mon fof, yeewon so keerol hakkunde kelme dee feewii. Gooto kala, naamnoo wodbe bee so binndol mum weebii janngude.
- 6) Ndutto-dee hello 34, taron daande dow tayre sakkitiinde fuddoriinde e "Ngaari Bah wi'i...". Hol no helmere heftinirtee e haala ?
- 7) Hol no helmere heftinirtee e binndol ?

Tesko : Helmere ko dental alkule muume e laabde coomngal maanaa keeriido, jogingal firo laabtungo. E nder konngol binndangol, helmere ina heftiniree boowe dacceteede hakkunde kelme dee.

Yeru : Ngaari Bah wi'i weltiima.

Tesko-dee dee kelme keftintaako so de mbinndiraama hono nii :

NgaariBahwi'iweltiima.

Ekkorde 2 : Silo kelme haa mbaawon tarde helmere kala

(Ndee ekkorde alaa e Tiidtinirde Taro - Deftere Janngoo wo kono janngoo beee na poti wadde nde)

Yo gooto kala sil dee kelme. Njerondiree binndi mon haa onon fof kawron e silo majje. Ndewto-don sifaaji nayi kijjande dii:

safrirdu	ñawndande	jombalmbaal	aynetenoongo
fayannde	sallifanaa	lummbirtunoo	lewlewndu
jonngudo	tumarajke	pooftinaa	welsindaare

WASIYA : Emin cikki onon fof, odon mbaawi janngude jooni helmere kala. So on teskiima gooto e goomu mon ina jogii heen cadeele haa jooni, yo heddiibe bee mballu mo haa o waawa. Yeewee so o faamii no o dottiri keeri kijjande dii. Ina gasa ko doon o dañi cadeele. Mballee mo haa o bura faamde no hijjannde kala hebtinirtee. Ndewton e doosde hijjannde dee (kelle 31 e 32) so ina joiji.

Ekkorde 3 : Tafngo kelme haa mbaawon winndude helmere kala

- 1) E goomu mon, pidondiree dee kelme, walla kelme godde. Gooto kala winnda ko fidaa koo fof. Caatondiron.

hojomaađi	waktu	goomuuji	jannginoobe
kongol	janngirdu	hersinaade	yottaade
lollirdo	banndiraabe	laabaañi	winndannde

- 2) So duum bennii, njiimon seeda e winndanne bennude ndee (hello 33), taron taro regiingo. Caggal duum, gooto e mon fida heen heddiibe bee, caatondiron.

WASIYA : Emin cikki on pud'iima waawde winndude jooni helmere kala. So on teskiima gooto e goomu mon ina jogii heen cadeele haa jooni, yo heddiibe bee mballu mo haa o waawa. Mbadton hakkillaaji mon e nde binndol mon laabata, kadi yaawa seeda. So on potii winndude helmere nde on meedaa (peeraa) yi'de binndol mum, mbadaton ko taabe joyi :

- 1) ndewto-dee helmere ndee e daande deeynde,
- 2) e daande deeynde, cilee helmere ndee e kijjande,
- 3) mbinndon nde hijjannde hijjannde tawa ede cejjondiri,
- 4) ndewto-dee binndol mon, yeewon so on ceerndaani kijjande dee e binndol,
- 5) ndewto-dee helmere winndaande ndee yeewon mbele hijjannde kala ina doftii gooto e sifaaji kijjande nayi dii.

Tabitingol

Taree hello 33, mbinndon jaabawol naamnal cakkitiingal hello 33. Kala helmere hesere e mon walla sadirnde on seeda, cilon nde e silo hijjeewo, yeewon so nde silaama e gooto e sifaaji nayi dii.

Rewto

(Ngoo rewto alaa e *Tiidtinirde Taro - Delttere Janngoowo* kono janngooße bee ina poti wadde nde)

Limto Pulaar

- 1) Hol gede nayi burde teegtude e binndol laabtungol ?
- 2) Hol alkule lommbotoode e nder diidol kayee, kaada heen ?
- 3) Hol alkule lommbotoode cebbitoroo dow ?
- 4) Hol alkule lommbotoode cebbitoroo les ?
- 5) Ko hakkunde hol diidi alkule mawde dee lommbotoo ?
- 6) Hol to alkulal mawngal winndetee ?
- 7) Hol to kojombowal burata tineede e nder helmere ? Ndokkee yelu.
- 8) Hol to ngal tinetaake no feewi ? Ndokkee yelu.

Silo hijjeewo

- 1) Hol ko woni hijjannde ?
- 2) Ko e hol duum hijjannde tuugnii ?
- 3) Mbele alkule muume didi ina ndeggondira e hijjannde ?
- 4) Hol no foti sifaaji kijjande ngoodi? Ko hol diin ?
- 5) Mbele hijjannde ina fuddoroo alkulal laabngal ?
- 6) Kojombowal ko alkulal muumal walla alkulal laabngal ?
- 7) So helmere fuddoriima e alkulal laabngal, hol ko waasi winndeede ?
- 8) So alkulal ñonndidinangal siddii, hol no ngal foti winndireede ?

Silo e taafngó kelme

- 1) Hol no helmere heftinirtee e binndol ?
- 2) Hol no helmere heftinirtee e haala ?
- 3) Hol gede dentooje ndokka helmere ?
- 4) Hol taabe mbaawi wallude ma e binndol laabngol ?

2. Lelngo Konngi

Faandaare ndee tayre

On nji'ii e ko benni koo konngi kono ko e taro tan. Ko e ndee tayre cilantedon konngol, kolle-don terde maggol fof kam e darnde heen tergal kala. Konngol wonaa tan deggondiral kelme, ina wadi ngedon tokoson kon nganndu-daa ekon teejti : koon ngoni poofirde. So odon mbinnda winndannde juutde, on ndeggondirtaa konngi dili tan. Ko maa ceerndon di. Baylagol heen foofirde kala noon ina wayla maanaa konngol ngol. Ndeke nafoore ndee tayre ina mawni sanne.

Nguurndam Tumarajke

(Jubbannde e deftere Nguurndam Tumarajke nde Baylaa Kulibali)

Fedde amen ko capande nayo e njeedido biddo gorko. Minen fof ŋaamdata; minen leldotoo e galle gooto. So min njaha e mbeddaaji, punndi ene ruuka, pade mukke ene kaala goonga.

Jooni noon, tobo nattii heewde. Maaje beebei. Caalli korii. Beeli njoorii. Ledde ngolii. Hudo gasii. Jawdi horiima. Nguura alaa. Mbaarudi nattii newaade. Kaatane ſuubii. Payane e barmeeji kippiima. Sukaabe ngoyii heege, baabiraabe ngowlii, yummiraabe njoomii, sagataabe kaabii.

Sagataabe ngunanaa njoorndi : ko renndunoo sariima. Be mbadii e ladde seekoo. Boombii e ceemedaali cabbiima e danniibe. So ko hiraande fawiima e neldoobe, heege yaltataa doon.

So be neldaama, be cooda gawri mbodeeri puunndi e batooje, walla njahndi haa firi. So rewbe bee loowii, be njima, be mbi'a : "Yoo jam ŋallu Konngo ! Beya mbi'a : "Yoo jam waal Farayse !

Naamne pa'tude e loowdi winndannde taro ndee :

- Hol ko ndee winndannde siimtata ?
- Hol no sukaabe worbe bee nguurduuno e wuro mumen ?
- Hol feere sagataabe bee yetti ngam habde e cadeele nguurndam dee ?
- Hol konngol kollirngol wonde rewbe bee ina njewna danniibe ?

Naamne tonngooje maanaa winndannde ndee :

- Hol no paamir-don ngol doo konngol : "Padé mukke ene kaala goonga ! "
- Hol ko saabii sagataabe bee ina dannoo caggal leydi ?
- Hol batte danle dee e renndo mabbe ?

Naamne tabitde e nguurndam men :

- Mbele won e sukaabe wuro mon wuurbé ðam nguurndam ?
- Hannde, hol peeje godde mbaaw-den ñawndirde cadeele men, tawa wonaa ðanngal ?
- Mbele odon ðaminii maa cadeele ngusto e gure men ?

Konngol

Ekkorde 1 : Hol no konngol heftinirtee e binndol ?

- 1) Njanngée ndee winndannde daande dow.

ndeen Hammadi finii yi'i ndee ladde no wa'i yood'de led'de ina mbilti ina njibini haa ndaasii e leydi piindi ina urda banngeeji fof maa mbi'aa kudi d'ii e led'de dee ngori ko e juulde e pad'dondiral piindeeje caalli ndiyam ina ndogira banngeeji fof e ladde hee kala sahaa e ñalawma nde njaltu-d'aa cikkataa ko ndeen ladde ndee buri yood'de o ñalli yeebde ndee ladde haa naange fibi mbuu'u waynii e nokku hee naatoyi e binnde god'de jamma ina mooytoo caggal naange haa yurtini kurummbaare mum e dow nokku hee nibbere e deeyre kooni a yi'ataa ko jalbi so wonaa sooti e hoodere a nanataa dilli so wonaa ciikaali come e kuljinaali mbadooje e ndee ladde Alla e yoolombereere

- 2) Mbele janngude nde ina weebi ? So alaa, hol ko sadti heen ?
3) Mbadee tobbe e kala do cikku-don ede poti wonde.
4) Mbinndee jeese mawde alkule dee e do de poti wonde fof.
5) Ngudditee deftere mon hello 63, yeewon so tawii do mbad-don tobbe doo ko gootum e winndannde ndee. Hol nafoore wonnde e wadde tobbe e winndude alkule mawde e nder binndol ?
6) Mbinndee maale didi kollirooje konngol e binndol :

1. _____
2. _____

Tesko : E binndol, ko dee maale didi kollipta konngol :

- 1) Konngol fuddortoo ko e alkulal mawngal.
2) Konngol joofirta ko e tobber.

Yeru : Accaa soodii deftere pulaar.

Ekkorde 2 : Hol ko woni konngol ?

- 1) Njerondiree d'ii binndi. Hol heen, e mijo mon, ko woni konngol timmungol ?
1. Jeegi besngu mum sendare.
 2. Jeegi alanaa.
 3. Jeegi alanaa besngu mum sendare.

Anndinoore konngol : Konngol ko doggol kelme juubbondirde, loowngol miijo timmungo. So on njanngii konngol, ko ngol famdi fof, odon ngannda :

1. bado huunde ndee.
2. ko o wadi koo.

2) Beydee e ko arata koo kelme belde on fof haa kebon konngi timmudi.

Sukaabe Jeegi _____
 _____ dawaani hannde ngesa
 _____ loototaako.
 _____ ko yumma cellal.

Jawdi _____.
 Minen leldotoo _____.
 _____ njoomii.

Tesko : Taro regiingo naamnii ko waawde heftinde konngi gondi e winndannde kala. So on nganndaa do konngol ngol fuddorii e do ngol haadi, taro mon regotaako. Alaa e sago, so odon tara winndannde, tayon nde e konngi haa faamaamuya oo laaba, maanad oo yalta.

Tabitengol

Won ko mbinnduno-don fawaade e naamne dee. Njaltinee binndi mon fof, ngostondiron di. Yeewee so binndol mon ina laabi. Mbele on njejitaani alkule mawde dee e tobbe dee ? Mbele on ngaccii boowal seeda hakkunde konngi dii ? So dum alaa, mbinndito-don kadi haa binndol konngi dii bura laabtude.

Ekkorde 3 : Hol ko woni terde konngol ?

Ko buri heewde, terde konngi ko tati : bado, badal e timmoode. Cubo-dee e dee terde jillondiraade, mbinndon konngi timmudi.

bado oo	badal ngal	timmoode ndee	konngol timmungol
sagataabe	Ieldotoo	e danniibe	Sagataabe ngunana njoorndi.
ceemedaalii	nattii	newaade	_____
tobo	ngoyii	gawri	_____
mbaarudi	ngunanda	heege	_____
minen	cooda	njoorndi	_____
sukaabe	cabbiima.	e galle gooto	_____
be	nattii	heewde	_____

Ekkorde 4 : Leingo konngol pulaar

- 1) Cilee dii konngi, njaltonon terde majji :
 1. Minen leldotoo e galle gooto.
 2. Padé mukke kaalii goonga.
 3. Maaje beeëbi.
 4. Tobo nattii heewde.
 5. Sagataabe kaabii.
 6. Sagataabe ngunanda njoorndi.
 7. Sukaabe ngoyii heege.
 8. Baabiraabe ngowlii.
- 2) Mbele heen konngol kala ina jogii terde tati ? Hol tergal yakkungal, so yakkere woodii ?
- 3) E nder konngol, hol ko teski-don e deggondiral terde dee ? Hol ko adii ? Hol ko sakkitii ? Hol ko woni hakkunde ?

Tesko : Konngol Pulaar fawii ko e ngoo leingo :

bado **badal** **timmoodé**

Yeru : Yumma oo ñamminili sukaabe bee.

Kono konngol ina waawi waasde jogaade timmoode, tawa engol selli. Ndeen noon, terde konngol ngol ko nii lelnirtee : **bado** **badal**

Yeru : Naange mutii.

Yanti heen, e nder ko buri heewde e konngi dii, bado oo, badal ngal e timmoode ndee fof ngonaa helmere wootere tan. Ko dii konngi mbi'etee **konngi lawnaadi**. Yeru, konngol bolol ina waawi wonde : **Waktu yontii**. Kono konngol lawnangol, pawangol e ngol doo konngol bolol ina waawi wonde : **Waktu guddeeteedo jamaa oo yontii ko booyi**. Kala ko waawi beydeede e konngol ngol, dum waylataa bado oo e badal ngal e timmoode ndee (so nde woodii).

Tabitingol

E goomuuji dii, yo gooto kala eto tarde daande dow yimre winndaande e hello 73 wi'eteende **Suka debbo**. Heddiibe bee kedtoo mbele ina faamnii.

Tesko-dee gede : 1) Hol heen konngi timmudi ? 2) Mbele konngi dii ko konngi boli walla konngi lawnaadi ? 3) Mbele deggondiral kelme dee e nder konngi dii doftima deggondiral **bado + badal + timmoode** ? 4) Mbele ko buri heewde e konngi dii ina njogii timmoode ? Woto njejitee : konngol buri weebde ko so fawiima e leingo konngol **bado + badal + timmoode**.

Peccugol Alla

(Jubbannde e deftere Ndikkiri Joom Moolo nde Yero Dooro Jallo)

Ndikkiri Joom Moolo sooynii seernaabe tato ina ngara, ina njogii asaale lella, ebe njidi feccude, kono be ngalaalabi. Ebe ngara haa be cooynii Hammadi ina joodii e foobre lekki, ina liita. Be mbi'i: "Eyyoo, Alla fooftinii en! Gaynaako ina na joodii, tawata embo jogii labi."

Be ngari haa be njottii, be calmini mbo, be naamnii mbo: "Ada jogii labi peccanaa min nguu teewu?" O wi'i: "Mbida jogii. Njid-don ko peccugol Alla walla ko peccugol yimbe?"

Be njali, be mbi'i: "Aan koy, ko a hastaan (saaysaay) koy! Ada anndi kay min njidi ko peccugol Alla!"

O ummii, o laggii labi makko haa ki weli. O tayi e teewu hee kettel tokosel, o totti gooto e seernaabe bee. O jaggi ko heddii e teewu hee koo, o totti didaboo oo. O wi'i tatabo oo: "Baaba, rew e maabbe, ada niaagoo. So be njabii, be ndokku ma heen."

Doo tan seernaabe laawii: "Suka! Ko dee golle ngoni? Min mbi'i ko yo a feccu min haa fota rip!"

O wi'i: "Wonaa mbi'-don ko feccere Alla? Ko nii o feccirta tagore makko. Hokka oo, hada oo, hebbinana oo, hada oo hay cellal mum. Kono so tawii ko peccugol yimbe, fotndete haa fota. Hay gooto jabataa daweede walla bureede."

Be mbi'i: "Jooni, feccu min peccugol yimbe! "O fecci be, o fotndi haa foti, be njahi.

Hawri e Yerel arii, yi'i peccugol Hammadi ngol, o wi'i: "Giyí am, a wonaa Alla dey, kono a feccii be peccugol makko! Ko nii tigi o feccirta tagoore makko. Yeew tan ngalu ngu Ardo Cillal Mboondi jogii nguu! Tawde hay kajko, o anndaa no jawdi makko ndii foti. Tawde kala e jawdi wuro ko ina fina, daroroo koyde nayi, embo jogii heen teemedere. Kono yeew tan Sammba Mboondi no wa'i waasde. Tawde alaa fof ko o jeyani hoore makko. So a yabbii focco e galle makko, tawataa ko gertogal goddo yahi toon!"

*Jubbannde e deftere Ndikkiri Joom Moolo nde Yero Dooro Jallo,
e muulnga Goomu Winndiyankooße Demde Ngenn diije e hitaande 1983,*

Naamne pa'tude e loowdi winndannde taro ndee :

- Hol no foti yimbe kaalata e ndee winndannde ?
- Ko wadi seernaabe bee mbi'i Hammadi ko hastaan ?
- Mbele seernaabe be ena paami ko seerndi peccugol Alla e peccugol yimbe ? Hol konngi kolliri dum ?
- Caggal nde Hammadi wadi peccugol yimbe, mbele seernaabe bee mbeltiima ?

Naamne tonngooje maanaa winndannde ndee :

- Tonngu e derewol hol no peccugol Alla e peccugol yimbe siforii.
- E tuugnaade e no Hammadi golliri nii, mbele wonde suka ina hada anndude goonga? Dallin mijo maa.

Naamne tabitde e nguurndam men :

- Mbele so tawiino ko aan, ko nii ngollirtaa gila adan ? Hol sabaabu ?
- E mijo maa, mbele ndee doo yeewtere ina jogani maa nafoore ? Hol ko koccu-daa heen ko hesdi walla ko a anndaano ?

Sifaaji konngi

Ekkorde 1 : Hol ko joofnata konngol e binndol ?

1) Njerondiree dii yeruuji tati :

1. O yi'tii feere moyyere.
2. O yi'tii feere moyyere ?
3. O yi'tii feere moyyere !

2) Mbele dii yeruuji tati fof ko konngi ? Mbele gootol heen kala ina jogii bado, e badal e timmoode ?

3) Mbele binndol majji ko gootum ? Hol ko seerndi ngol ?

4) Mbinndito-dée sifaaji többe tati cakkitiide dee :

1. _____
2. _____
3. _____

Tesko : Többe joofnirde konngi burde huutoreede ko dee tati :

- többere mehre (.)
- többere naamnorde (?)
- többere teentinirde (!)

Többere kala ina yahda e sifaaj konngol mum. Konngol ina waawi wonde :

- konngol **kolliroowol** (yahdata ko e többere mehre)
- konngol **naamnorgol** (yahdata ko e többere naamnorde)
- konngol **teentinoowol** (yahdata ko e többere teentinirde)

Ekkorde 2 : Hol ko seerndi konngi tati dii e haala ?

1) Mbele gooto e mon ina waawi janngude dii konngi tati daande dow, o seernda di e sawto ? Eto-dee. So hay gooto e mon waawaa, naamno-dee wodbe ballal.

1. O yi'tii feere moyyere.
2. O yi'tii feere moyyere ?
3. O yi'tii feere moyyere !

2) Hol no daande mon waylorii hakkunde dii konngi tati ?

3) Mbele ko di gootum e maanaa ? Hol no nganndir-don dum ?

Ekkorde 3 : Hol ko seerndi konngi tati dii e maanaa ?

Tesko : Sifaaji konngi ko tati, gootol fof e maanaa mum e tobbere joofnirde mum.

- 1) So konngol loowaani yamiroore, loowaani naamnal, walla kaawis, walla teentinal, ngol wonata ko **konngol kolliroowol**. Ngol ittat kumpa. Ngol joofirta ko e **tobbere mehere**. E binndol, ko kayre buri heewde huutoreede e tobbe didi godde dee. So ada tara konngol kolliroowol, daande maa toowat seeda do fuddoode doo, nde lesda so engol joofa.
- 2) So konngol loowii naamnal, ittataa kumpa. Woni sabaabu duum ko naamnal ngal noddi ko jaabawol. Kala nde konngol loowi naamnal, ngol joofirta ko e **tobbere naamnorde**. Ngol wi'etee ko **konngol naamnorgol**. Konngi naamnordi keewi huutoreede ko caggal kelme ba'de no : mbele, kori, mbaar, hol to, tuma nde, mande, hol mo, ekn. Kadi daande maa tan ina waawi hollude wonde ko naamnal. So ada tara konngol naamnorgol, daande maa toowat to joofnirde too.
- 3) So konngol loowii yamiroore walla kaawis walla teentinal, ngol wonata ko **konngol teentinoowol**. Kala konngol teentinoowol joofiri ko e **tobbere teentinirde**. So ada tara ngol, daande maa toowat seeda to wattan too. So konngol joofirii e tobbere teentinirde, engol waawi wonde :

Konngol kaawtorgol : Ngool woni konngol loowngol mijo burtinaango hakke.

Yeru : Aan koy, ko a hastaan koy !

Konngol jamrigol : Ngool woni konngol loowngol yamiroore.

Yeru : Feccu min peccugol yimbe !

Konngol teentinoowol : Ngool woni konngol loowngol teentinal.

Yeru : Ada anndi kay min njidi ko peccugol Alla !

Mbinndee tobbe joofnirde dii konngi. Ina gasa konngol gootol waawa janngeede e sifaaji didi. So on nanondirii, mbinndee heen sifaa kala ; taron konngi dii daande dow.

1. Feccu min peccugol yimbe __
2. Ada jogii labi peccanaa min nguu teewu __
3. O fecci be, be njahi __
4. Ko nii tigi o feccirta tagoore makko __
5. Ko dee golle ngoni __
6. Gaynaako ina na joodii, tawat embo jogii labi __
7. Ada anndi kay min njidi ko peccugol Alla __

Ngaynaaka

(Jubbannde e deftere Nguurndam Ferlaajkoobe nde Yero Dooro Jallo)

So demminaare ndee uurii, jawdi ina heewi fontaade, sabu tawata ko durngol naywii, hudo sooftii, nattii welde durde. Kadi durngol wodditiima wuro, hedditii ko e hoore lappi goddfudi. Ko badii e durngol fof gasii. Ko heddi koo yaabbaama haa ufii, nattii welde durde.

Ko duum wadi jawdi mbofiri ndii fof ina tampa, fooya haa wofoo. Ender oon doon sahaa, heewi hebbitaade jawdi demminaare ko ledde biltirooje demminaare dee. Yeru, dogge e geloodde, baguuje e delbe e ngaadooje, capatooje, bane e bowde. Dee doo ledde fof ko dureteede, tee de mbiltata ko demminaare. Ko dee kebbittoo jawdi ndii.

So yiwoole dimmbilooje tobii e hudo, ko bonat, ko sicca, ko ufa, jawdi natta durde. Ko duum wadi jawdi ndii fallata ko awyitde ladde. Ko buri heewde e durngol ko ledde, foti ko na'i walla ko ndammiri. Ko duum wadi jawdi demminaare ina heewi wofaade. Doo, maa gubbal addanee jawdi ngofiindi. Haako ledde, ko duum jawdi ndii wuurata haa hudo fuda.

Ender oo doo sahaa, Fulbe ina keewi yahde polindaaji, foti ko ladde ndee adii tobeeede, be njahi toon, walla ko gure godde ngadii tobeeede, be polindoyii toon. Be ngona toon haa jawdi morsa, haa be nana gure maabbe tobaama haa hudo fudii, nde be ngarta. Nder oon doon dumunna, jom'en jawdi fof ina tampi haa no feewi. Fooftinta dum'en tan ko tobo.

Poofirde nder konngol

WASIYA : Poofirde e nder konngol ina keewi. Doo, min kollata on ko ko buri huutoreede e binndol laabtungol, ko buri nafde e taro regiingo. So odon njidi beydude heen ganndal mon, yeewee e deftere *Jubbande Celluka e Mbinnadiin*.

Ekkorde I : Nafoore piccal e nder konngol

- 1) Taree ngol konngol haa paamon ngol.
Hammadi yottii boorti wutte mum ñori tuuba mum fa'i e njawdi kuminoondi e lekki ndii yaltini labi hirsii ndi tan runjii woni e wuudde.
- 2) Mbele ngol konngol ina weebi tarde ? So eey walla alaa, ko saabii dum ?
- 3) Mbele on teskiima do daande mon dartotoo sahaa e sahaa kala? Do nde dartotoo kala, mbadee doon **piccal** (,). Taree kadi konngol ngol.
- 4) Jooni, taree konngol garowol ngol ; caato-don ko mbadno-don dow koo.
Hammadi yottii, boorti wutte mum, ñori tuuba mum, fa'i e njawdi kuminoondi e lekki ndii, yaltini labi, hirsii ndi, tan runjii, woni e wuudde.
- 5) Hol nafoore piccal e taro konngol ?

Tesko : Piccal ko foofirde e nder konngol. Ngal wonaa többere joofnirde. Ngal hollirta ko do daande foti daraade seeda. Miijo wonngo hakkunde picce didi wonaa timmungo, kono ko dum yumre wallitoore e faamaamuya.

- 6) Taree dii konngi daande dow, mbadton hakkillaaji mon e darmde picce dee.
 - 1.a Sammba, jannginoowo sukaabe oo arii ?
 - 1.b Sammba, jannginoowo sukaabe oo, arii ?
 - 2.a Hammadi, Jallo ko mettudo yiliyam.
 - 2.b Hammadi Jallo ko mettudo yiliyam.
- 7) Mbele maanaa dii konngi didididiji ko gootum ? Ndokkee daliilu.

Tesko : E taro, maa on kawru e dee poofirde didi : **többe didi (:) e többere-piccal (;)**. To banne dartagol daande e nder taro, kuutoragol majje woddondiraani no feewi e piccal bolal sabu de ngonaa többe joofnirde konngol.

Ekkorde 2 : Nafoore hakkunde pese e nder konngol

- 1) Taree dii konngi didi garooji. Hol ko seerndi di ?
 1. O wi'i innde makko ko Hammadi, omo lolliri Ndikkiri Joom Moolo.
 2. O wi'i : "Innde am ko Hammadi, lollirdo Ndikkiri Joom Moolo."
- 2) Hol kaaldo e konngol gadanol ngol ? Hol kaaldo e konngol dimmol ngol ?
- 3) Taree dii konngi, hol ko woni nafoore pese gonde e nder majji dee ?
 1. O wi'i : "Mi haalii haa mi tampii !"
 2. Accaa wi'i : "Duum ina moyyi e reedu dogooru."
 3. O wi'i Accaa : "Wadi mi artude jooni ko binngel am sellaani."
 4. O wi'i mbo : "Ngaccanaa kam hakke !"
 5. O naamnii be : "Hol to galle joom saare ndee woni ?"
- 4) Hol do pesel gadingel ngel winndetee ? Hol do cakkitiingel ngel winndetee ?
- 5) E mijo mon, hol ko woni nafoore pese dee ?
- 6) Yo gooto kala winndu konngol gabbiitungol e dii yeluuij.

Tesko : Tobbe didi e pese dee ina kuutoree e haala lubaaka. So odon njidi bamtude haala neddo no o haaliri nii tigi rigi (kelme makko fof), on mbadat tobbe didi (:), mbadon ko o haali koo hakkunde pese " ____ ". So dee poofirde mbadaaka, taroowo kala sikkata ko kelme e konngi binndudo oo o woni e tarde.

Ekkorde 3 : Nafoore hakkunde laane e nder konngol

- 1) Ko wi'etee hakkunde laane koo ina winndiree nii : (). Taree dii konngi, ngeto-don faamde ko woni nafoore laane dee.
 1. O naamnii (lamndii) be mijo mabbe.
 2. Sammba (joom puccu) yeeyii mbeewa mum.
 3. Demmba (fowru) ko kullel puuynangel.
- 2) Yo gooto kala winndu konngol tawa hono oo yelu ina yalta heen.

Tesko : Nafoore ko lommbii e hakkunde laane () koo ko faccirde ko haalaa koo. Wadete hakkunde laane ko facciro lowre konngol, tawa noon so dum ittaama, alaa ko waylata e maanaa konngol ngol. Ko ko beydata, labbitina, kumpital konngol ngol. Yanti heen, sahaa e sahaa, emin mbinnda heen kelme calti goddi.

Delo e Kudeen

(Jubbannde e binndande Mammadu Njaay)

Delo artatno kene e niibbere, o hawri e Kudeeni. O faalaa dogde, kono Kudeeni dogoto ?

O huli ; o darni gite. Kudeeni oo loobi, o haali (oon tuma kulle ladde dee kaalatno no neddo nii), o haalani mo kaa doo haala : "Aan kam Delo, mi nanii ko miin kaalataa ko boni kala do batu darii, dumno-daa en pottataa e bolol !"

Delo aami dogde. Omo tamnoo labi makko, o memi Kudeeni oo e hakkille haa dum buuti doon e doon. O gerdi e makko, omo luuka, o gerdi e makko, omo luuka : "Paabee, paabee ! Kudeeni libii kam !"

Hoddiibe Delo bee nootii. Fof ari ; Kudeeni habbaa haa tiidi. Gila oon tuma, Kudeeni dartaaki doon goddo.

Naamne pa'tude e loowdi winndannde taro ndee :

- Hol ko ndee winndannde siimtata ?
- Hol ko Delo yiñnoo wadde nde hawri e Kudeeni ndee ? Mbele dum aabniima ?
Hokku daliilu.
- Hol ko Delo wadi Kudeeni ?
- Hol e maßbe kuldo ?

Naamne tonngooje maanaa winndannde ndee :

- Hol no paamir-daa jikku Kudeeni oo ?
- Mbele ko o moyyo ?
- Mbele ko cuusal addani Delo gerdude (sippirde) e Kudeeni ?

Naamne tabitde e nguurndam men :

- Sinno ko onon kawrunoo e Kudeeni, hol no mbadaton ?
- Hol miijo mon e yahde gooto, haa teerji noon e jamma ?
- Tongee seeda e no nji'ru-don nafoore tinndol (taadol) e nder renndo maa ?

Nafoore tayre

Ekkorde I : Nafoore tayre e nder winndannde

Njerondiree binndande didi garooje dee. Tesko-dee ko seerndi de. Hol ko woni nafoore boowe de teski-don e winndannde dimmere ndee ?

Meedii wadde e gooto e yontaaji e wootere e nokkuuji e nder hirnaange Afrik, suka gooto jibinaa e nder gure Fulbe. Nde wonnoo ko o afo, o inniraa Hammadi. Maama makko debbo nehi mbo, bewni mbo bewre burtunde keerol, rewni mbo junngo haa burti. Yumma mum Hammadi suusaa haalde heen, baaba mum Hammadi suusaa haalde heen. Kala bi'do "Hammadi, yitere maa ina wodji!" Maama makko oo tikka, gedda ñaamde, joodoo fotde balde, ina duka, ina woya. Nayeejo debbo oo jabataa taana mum habee. Do o joodii fof, embo reentina taaniiko oo hare. Hay so o fiyaama, woto o yobto. Heddii embo fillanoo d'um been be hareeji mboomi. Hawri kadi Hammadi tagaa ko kul'do reedu. Haalaaji maamiraado oo d'ii beydi mahde kulol e bernde makko. O mawnidi heen. O hersataa woyde. Alaa fof ko maamiraado oo anndini mbo e golle nguura. Jabataa o rema, jabataa o aynoya. Alaa fof ko o anndini mbo e kuutord'e nguura, so wonaa naalanjkaagu (jaliyaagal) e yimde e amde. Hawri kadi ko d'uun woni loowdi makko e guurtude makko, ko noon kadi o nehiraa. Kala ko o meed'noo yi'de naalanjke ina gollira, o wi'ata ko maa maamiraado oo addana mbo. So oon saliima addude, o gedda ñaamde.

Meedii wadde e gooto e yontaaji e wootere e nokkuuji e nder hirnaange Afriik, suka gooto jibinaa e nder gure Fulbe. Nde wonnoo ko o afo, o inniraa Hammadi.

Maama makko debbo nehi mbo, bewni mbo bewre burtude keerol, rewni mbo junngo haa burti. Yumma mum Hammadi suusaa haalde heen, baaba mum Hammadi suusaa haalde heen. Kala bi'do "Hammadi, yitere maa ina wodji!" Maama makko oo tikka, gedda ñaamde, joodoo fotde balde, ina duka, ina woya.

Nayeejo debbo oo jabataa taana mum habee. Do o joodii fof, embo reentina taaniiko oo hare. Hay so o fiyaama, woto o yobto. Heddii embo fillanoo d'um been be hareeji mboomi. Hawri kadi Hammadi tagaa ko kul'do reedu. Haalaaji maamiraado oo d'ii beydi mahde kulol e bernde makko. O mawnidi heen. O hersataa woyde, o hersataa woyde.

Alaa fof ko maamiraado oo anndini mbo e golle nguura. Jabataa o rema, jabataa o aynoya. Alaa fof ko o anndini mbo e kuutord'e nguura, so wonaa naalanjkaagu e yimde e amde.

Hawri kadi ko d'uun woni loowdi makko e guurtude makko, ko noon kadi o nehiraa. Kala ko o meed'noo yi'de naalanjke ina gollira, o wi'ata ko maa maamiraado oo addana mbo. So oon saliima addude, o gedda ñaamde.

Tesko : Doo, emin kaala ko fa'ti e **tayre**. Seerndude winndannde e taye ina walla janngoowo oo e tarde taro regiingo, sabu hakkille waawaa jaggude binndol so ngol juutii no feewi. Alaa e sago, so binndol juutii seeda (burii feccere hello), gite mum e hakkille mum fof tampat, taroowo oo yejjita won e miijooji hade makko joofnude taro makko, walla konngol ngol o yahrata ngol weñoroo mo.

So konngi keewdi (didi walla ko buri dum) loowii **mijo wooto** walla **faandaare wootere**, edi mbaawi rentineede e tayre wootere.

Buri heewde, tayre ko konngi didi (2) haa sappo (10). Heewaani do konngol gootol woni tayre. Tayre fotaani juutde haa janngoowo yejjita ko ardi koo hade makko gasnude janngude tayre ndee.

Maale taye ina jogii sifaaji didi. **Go'o**, odon mbaawi accude nokku daneejo hakkunde taye dee. Yeru :

Delo artatno kene e nibbere, o hawri e Kudeeni. O faalaa dogde, kono Kudeeni dogoto ?

O huli ; o darni gite. Kudeeni oo loobi, o haali kaa doo haala : "Aan kam Delo, mi nanii ko miin kaalataa ko boni kala do batu darii."

Didi, odon mbaawi accude nokku daneejo tokooso e fuddoode tayre kala. Yeru :

Delo artatno kene e nibbere, o hawri e Kudeeni. O faalaa dogde, kono Kudeeni dogoto ?

O huli ; o darni gite. Kudeeni oo loobi, o haali kaa doo haala : "Aan kam Delo, mi nanii ko miin kaalataa ko boni kala do batu darii."

Nde nji'-don dee maale fof, odon poti anndude ko tayre hesere fuddotoo doon.

Tabitengol

E goomuuji mon, ndewto-dee binndande janngaade (tuggi e Njabel naatii jaŋde haa Delo e Kudeeni. Taree kadi dee binndande, njeewtidon e njuuteendi taye dee (keeweendi konngi dii). Ngeto-dee faamde ko addi tayre do taw-don nde fof.

Njaltinee tonngol mon cakkitingol. Yeewon so won to potno-don wadde taye taye haa mijjo mon bura laabtude. So on njananaaka, naamno-dee wodbe.

Rewto

(Ngoor rewto alaa e *Tiidtinirde Taro - Destere Janngoowo* kono janngooße bee ina poti wadde nde.)

Konngol

- 1) Mbinndee anndinoore konngol.
- 2) Hol no konngol heftinirtee e binndol ?
- 3) Hol no konngol heftinirtee e haala ?

Sifaaji konngi

- 1) Hol többe joofnooje konngol e binndol ?
- 2) Hol sifaa konngol heen többere kala yahdata ?
- 3) Ndokkee y eruuji konngi loowdī deen többe.

Poofirde nder konngol

- 1) Hol to piccal wonata e konngol ?
- 2) Hol no darnde piccal heftinirtee e haala ?
- 3) Hol ko woni nafoore piccal e taro konngol ?
- 4) Hol ko woni haala lubaaka ?
- 5) Hol nde pese dee (" ") kuutortee ?
- 6) Ndokkee y eru konngol loowangol e hakkunde pese.
- 7) Hol nafoore ko wadaa e hakkunde laañe ? Ndokkee heen y eru.
- 8) Mbele won poofirde nder konngol godde de nganndu-don ? Hol deen ?

Nafoore tayre

- 1) Hol ko woni tayre ?
- 2) Hol no keftinirton tayre ?
- 3) Hol nafoore tayre e nder winndannde ?

3. Mbildi Kelme

Faandaare ndee tayre

Caggal nde kolla-don no konngol sifortoo, min kollata on e ndee tayre ko no helmere mahorii. Wonaa no nanir-don helmere kala, mbinndirton nde. E ko buri heewde, kelme njowitii ko e dadi. So odon mbinnda helmere, odon poti anndude peeje no dadol mayre yi'tirte.

Kadi, on jannginanooma no silo hijjeewo wadirtee. Doo noon, helmere ndee silete tuugnaade e ngedon njogikon maanaa. Hadaani amin njokki e tottude on binndande belde tarde, jubbaade e defte coñice pulaar.

Duum firti ko ngoyaaji amen e wallude on haa taro mon regoo, ngo weltina on ina himmani amen.

Ndee ladde no wa'i yoodde !

(Jubbannde e deftere Ndikkiri Joom Moolo nde Yero Dooro Jallo)

Ndeen Hammadi finii, yi'i ndee ladde no wa'i yoodde! Ledde ina mbilti, ina njibini haa ndaasii e leydi. Piindi ina uurda banngeeji fof. Maa mbi'aa kudi dii e ledde dee ngoni ko e juulde e paddondiral piindeeje. Caalli ndiyam ina ndogira banngeeji fof e ladde hee. Kala sahaa e ñalawma nde njaltu-daa, cikkataa ko ndeen ladde ndee buri yoodde.

O ñalli yeebde ndee ladde haa naange fibi mbuuđu, waynii e nokku hee, naatoyi e binnde godde. Jamma ina mooytoo caggal naange haa yurtini kurummbaare mum e dow nokku hee, nibbere e deeyre kooni. A yi'ataa ko jalbi so wonaa soot e hoodere. A nanataa dille so wonaa cirkaali come e kuljinaali mbadooje e ndee ladde Alla e yoolombereere.

Hammadi yalti e cuurel mum, darii, hooynii koode dee. O yi'i no de mba'i laabtude, maa mbi'aa de ngoni ko e ñuumbondirde, ede njala e nder berde majje. O tinaani haa ubbaango mbaroodi seeki deeyre, ngo dimmbi ladde ndee haa mooyu saami. O nani dogirde edi e koobi e girji. O heñii, o naattiri e cuurel makko gada haralde. O sufi hoore, embo lemoo. O nani ko o buri aña koo, so ȝuuñaaango fowru e daade pubpuñe ina njaabondira e nder laddeeji godfudsi.

O heñii, o uddi cuurel makko, o lelii embo nana njuuloori, Ceerno Sileymaani, ina wujja dardé jamma. Kabbiraali e calminaali ina njokkondiri e njuuteendi jammaagu hee. Ndikkiri ina lelii, ina mijoo. O anndi o naatii nguurndam ngoddam, kono hay wuurdude e dee kulle ladde e hulbinaade buri hoolnaade hannde e bee yimbe laamu be nuundataa, njurmotaako. Ndeen jenngii, o jebbilanii doyngol.

O fini subaka (bimmbi), o yahi lootoyaade caanngol. O yi'i gese ina oori yaha, butaali e cammeeje ina liiyodoo e henndu, te hay gooto alaa e nder majje... Fiyaaku dee gese ina haawi mbo sanne. O joodii balde. Subaka fof embo dawa e gese hee, mbela maa o yi' hay so ko wiinnde eggaande walla laawol yimbe. Kono alaa fof do o yi'i batte neddo.

*Jubbanne e deftere Ndikkiri Joom Moolo nde Yero Dooro Jallo,
e muulnga Goomu Winndiyajkoobe Demde Ngenndijje, e hitannde 1993,*

Naamne pa'tude e loowdi winndannde taro ndee :

- Hol ko ndee winndannde siimtata ?
- Hol gede kollirooje wonde ndee ladde ina yoodi ? Tonngu heen seeda.
- Mbele Hammadi ina woowi yi'de hono ndee ladde ? Hokku daliilu.
- Limtee huunde e kullon nguurkon e ndee ladde.
- Hol ko teski-don e Ceerno Sileymaani ?

Naamne tonngooje maanaa winndannde ndee :

- Eto-dee tonngude e kaayit gede kollirooje njoodndam ndee ladde.
- E miijo mon, hol ko addani ndee ladde hisde e cumuuji, kam e coppugol ledde ?
- Hol no paamir-don kaa haala: "Hay wuurdude e dee kulle ladde e hulbinaade buri hoolnaade hannde e bee yimbe laamu be nuundataa, njurmotaako."

Naamne tabitde e nguurndam men :

- Mbele won nokku mo ndee ladde siftinta on ? Limtee seeda e gede de burno-don heen teskaade.
- Njerondiree ndee ladde e ladde diiwaan on.

Maandon

Ekkorde I : Hol ko woni maandon ?

- 1) E tuugnaade e winndannde Silo Hijjeewo, hol ko woni hijjannde ? Ndewto-dee sifaaji nayi kijjande dii. Ko e hol duum hijjannde tuugnii ?
- 2) Yeewee dee kijjande garooje, tuugno-dee e majje, ngeto-don tafde heen kelme keewde seeda e hijjannde kala : ba-
laa-
ha-
- 3) Cilee kelme de taf-don dee e silo hijjeewo. Mbele won maanaa kijjande dee njogii e pulaar ?

Tesko : Hijjannde ko dental alkule muume e alkule laabde. Nde fawaaki e firo, etee ende waawi waasde jogaade maanaa. Kijjande pulaar ina njogii sifaaji nayi : 1) ML 2) MLL 3) MLM 4) MLLM. Gila e binndande gadiide, min kollii on nafoore kebbingol kijjande, kono min mbi'iino on kadi binndol Pulaar fawaaki e kijjande ; fawii ko e ko wi'etee **maandon**.

- 4) Ko winndaa les koo, sof ko maandon mbi'etee. Mbinndee kelme de mbaaw-don tafde sof e kon maandon ngarawon. Mbinndee heen ko yoni seeda, etee pot-don beydude heen ko hijjannde walla kijjande timmude :
bur-
yeew-
yar-
- 5) Hol ko teski-don e dee kelme de taf-don ? Mbele maanaaji majje e maanaa kon maandon ene ngoddondiri no seewi ? Ndallinee.
- 6) Cilee kelme de taf-don dee e silo hijjeewo. Mbele maandon **bur-**, **yeew-** e **yar-** kon won do peenii e hijjannde wootere walla kon pusii ?

Tesko : E kelme de taf-don dee, alaa heen fof helmere yaltunde maanaa "hijjannde" yummaare ndee. Dee gede **bur-** e **yeew-** e **yar-** ina njogii maanaa e nder helmere. Gedel heen kala ko **maandel** wi'etee, wonaa hijjannde mehere. Ko ngoon firo seerndi maandon kon e kijjande dee. Ko kaajkon kadi ngoroondi kelme de taf-don dee fof. Ina wada sahaa maandel ina hawrita e hijjannde. Yeru, **yeew-** ko **maandel**, kono kadi ko hijjannde ; **yar** ne ko noon.

Anndinoore maandel : Maandel ko tergel helmere ngel feccotaako, tawa engel roondii firo walla maanaa.

Ekkorde 2 : Keftingol maandon badal

Hol ko woni dadol, ceekirde e maande fedde celluka?

WASIYA : Emin nganndi on ngoowaani dee kelme fof: **badal, dadol, ceekirde, maande fedde celluka, kam e maandon.** Woto tampinee ko'e mon! Gila doo haandee deftere joofa, faandaare amen ko hollude on dee gede (dee kelme) gootel gootel haa faamaamuya mon digga. Faandaare ndee winndannde adannde ko cunnagol kuubtinngol hade mon fuuf'aade janngude gefel heen kala.

- 1) Taree dee doo kelme : haal
haali
haalat
haala
- 2) Mbele won ko waylaaki e dee kelme? So eey, njaltinee ko waylaaki koo, eto-dee yeewde so won firo ngo dum jogii e Pulaar.

Tesko : Woni ko waylaaki e dee kelme ko **haal-**. So a wi'ii "haal" tan, ina faamee ko dum firti. Haal ko maandel. Ngeel maandel **haal- wi'etee** ko dadol helmere. Ko kanngele adii e helmere, ko e maggel firo helmere ndee yowitii.

- 3) Jooni, taree dee doo kelme : haalii
haalaani
haalataa
haalat
- 4) Mbele ko dee kelme fof njiidi maanaa? Ndokkee daliilu.
- 5) Mbele maandel haal- ngel wayliima? Mbele gede cegiide heen dee ina nanndi?
- 6) Hol e binndol ngol ko saabii maanaa kelme dee seerti?

Tesko : Wayli maanaaji kelme dii ko : **-ii -aani -ataa -at**. Deen gede cakkitiide baylooje maanaaji dii ko **maandon**. Kon mbi'etee ko **maande fedde celluka (MFC)**. Maa en ngartu heen e binndande garooje.

7) Jooni, taree dee doo kelme : haaloyaani
haaltaani
haaldaani
haalnaani

- 8) Hol ko waylaaki e dee kelme ?
9) Mbele ko kañje fof njiidi maanaa ?
10) Mbinnditee ngedon ñeydikon, mbaylukon maanaaji dii.

Tesko : So on yeewtindiima, tawaton ko maandel **haal-** e maande fedde celluka -aani fof mbaylaaki. Woni ko waylotoo heen tan ko : **oy- -t- -d- -an-**. Ko koon ngedon mbayli maanaa kelme dee. Kon lommbii ko hakkunde **dadol haal-** e maande fedde celluka -aani ndee. Koon maandon mbi'etee ko **ceekirde**.

Koon doon ngedon (**dadol, ceekirde e maande fedde celluka**) fof ko maandon. Maandel heen kala ina roondii firo, etee ina jogii maanaa mo addata e nder helmere ndee.

Ngoowno-don golloraade ko silo hijjeewo, kono mba'di silo ngoendi ina ara e binndande yeeso. Ko maandon kon kaal-den kon e ndee winndannde burata heen teentineede.

Ngoon silo wi'etee ko **silo maandeewo**. Kelme dee ciletee ko e maandon, maandel kala joñee banngé.

Silo hijjeewo fawii tan ko e hito. Silo maandeewo fawii ko e maanaa.

Bartagol Hammadi

(Jubbannde e deftere Ndikkiri Joom Moolo nde Yero Dooro Jallo)

Hammadi dogi haa caggal wuro, darii, yeccitii laawol wuro. O yi'aani hay gooto ina abbi mbo. O darii, embo mijoo hol no o wartortoo. O woni e hooynaade ledde dee, embo wi'a: "Mbidä yidi wartaade jooni jooni, kono mi waawaa yabbude doo e ledde, mbida gaañoo e mehere, tawa mi maayataa. Miin, njid-mi maayde ko e nder majal gootal, mbela mbida waasa tinde muuseeki. Walla mi ruttoto galle, mi addoya labi, mi wartoroo? Jooni noon, hol no mbadat-mi?"

O darii, embo mijoo haa booyi, o wi'i: "Aah! Mi yi'tii feere moyyere no mbartortoo-mi bartagol buubngol, mi maaya, tawa mi defaaki fidtaandu am ñande darmga. Mi daroo, mi duwoo yo Alla war am! O wara mi jooni, goonga e goonga, tawa ko kajko defii wonki am ñande darmga."

Hammadi ina darinoo e naange, heftoyi buubiri, joodii, ferlii, huucci fudnaange, ina duwoo yo Alla war dum. O wi'a: "Eeh, Joom am, war am! Eeh, Joom am, war am! Pooftinaa mi e ndee tampere nguurndam e baasal e añeede. Eeh, Joom am, hannde gido alanaa kam e leydi. Yurmo maaybe, limtaa mi e mañbe, pooftinaa mi."

Hammadi ina turi hoore tan, ina duwoo. Ndeka malaado gacce tinaani lekki ki o joodii e les mum kii woni ko e yande. Henndu sooyi tan, lekki kii ñayyi. O ñamti hoore, o yi'i eki wuuroo tan, o girñitii, o dogi, o daroyii too. O hoodynii asamaan, o biiñi dum tonndu. O wi'i: "Alla, ko dum dey mbaaw-daa! Ko jaabaade duwaawu bondo warde e gaañde, kono wonaa hokkude jawdi walla fartanje e yamal!"

Naamne pa'tude e loowdi winndannde taro ndee :

- Mbele Hammadi ina heewi yiſſe ? Hol konngol kollirngol ko kaal-daa koo ?
- Mbele Hammadi ina felliti wartaade ? Ndokkee daliilu.
- Hol feere Hammadi yetti ngam wartaade ?
- Mbele Hammadi wartiima ? Ndokkee daliilu.

Naamne tonngooje maanaa winndannde ndee :

- Hol ko teski-don e Hammadi ? Eto-dee sifaade huunde e jikku makko.
- Mbele kulol Alla Hammadi ina timmi ? Ndokkee daliilu.

Naamne tabitde e nguurndam men :

- Mbele neddo ina waawi sihnude feere tawa o aldaa e pellital ?
- Pulaar ina wi'a "Kulol reedu daññataa". Mbele odon ngoongdini ngol konngol ? Ndokkee daliilu.

Badal

Ekkorde 1 : Hol ko woni badal ?

- 1) Nduutto-dee e winndannde hello 69, njaabo-don dee naamne. Mbinndee ko Hammadi wadi e nder heen naamnal kala.
1. Hol ko Hammadi yidi wadde ? _____
 2. Hol ko wadi Hammadi yidi ruttilaaade galle ? _____
 3. Hol ko Hammadi wadi nde o heftoyi buubiri ? _____
 4. Nde henndu nduu sooyi, hol ko lekki kii wadi ? _____
- 2) Hol ko kelme de mbinndu-don dee kollirta ?

Tesko : Dee kelme binndaade kollirta ko ko wadaa. Heen wootere kala wi'etee ko badal. Konngol kala e Pulaar ina jogii badal.

Anndinoore badal : Kala ko neddo walla kullel walla huunde wadi ko badal. Badal ina waawi wonde ngonka, walla gollal, walla sifaa huunde.

Yeru : 1) Sammba sellaani (sellaani ko ngonka)

- 2) Aali remii (remii ko gollal)
- 3) Suudu Sira yoodii (yoodii ko sifaa)

Ekkorde 2 : Hol ko woni badal muumal ?

Tesko : Badal kala jogii ko jese didi : **yeeso muumo e yeeso firilitaango.** Ko duum wi'etee **badal muumal e badal pirlitaangal.** E Pulaar Senegaal, badal muumal kala joofirta ko e -de. Yeru : ñaamde, yidde, soodde, ekn.

Badal muumal heewi arde ko caggal :

- badal godngal Yeru : Sammba gasnii ñaamde lacciri.
- ko (e) Yeru : Sammba woni ko e janngude Pulaar.

Badal muumal ina ara kadi e hoore konngol. Yeru : Haalde Pulaar ina moyyi.

Yeewee jaabawuji mon dow dii, ngeto-don yaltinde jese muume bafe dee.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

Ekkorde 3 : Hol ko woni badal pirlitaangal ?

- 1) Taree dii konngi, yeewon so tawii maanaa majji ko gooto walla na seerti.

Jeegi loot~~taa~~ sukaabe mum.
Jeegi lootaani sukaabe mum.
Jeegi loot~~t~~ sukaabe mum.
Jeegi lootil sukaabe mum.
Jeegi loota~~an~~ sukaabe mum.
Sukaabe Jeegi lootiima.
Sukaabe Jeegi loototo.
Sukaabe Jeegi lootaaki.
Sukaabe Jeegi loototako.
Sukaabe Jeegi lootaama.
Sukaabe Jeegi lootete.
Sukaabe Jeegi lootetaake.
Sukaabe Jeegi lootaaka.

- 2) Njerondiree ko winndaa e binndol buttol balewol ngol. Hol ko mbi'-don e ko fa'ti e kon maandon cakkitiikon e dee bade ? Mbele ekon keewi ?
3) So tawii maanaa konngi dii ina seerti, hol ko cikku-don wadi d'um ?
4) Yo gooto kala yiilo badal muumal, o loowa ngal e nder konngi hono no y eru dow oo nii. Hol ko maandon cakkitiikon kon e badal ngal mbayli e maanaa konngi dii ? (Wonaa badal fof noon waawi yahde e y eru dow oo.)

Tesko : Ko koon doon ngedon hono **-ataa -aani -at -ii** ekn. ngori **maale fedde celluka (MFC)**. Ko fa'ti e bade pulaar, kon mbi'etee ko **maandon firrito badal (MFB)**. Ko kajkon kollirta badal ngal firilitaama.

Maandon firrito badal ina kolla mba'ka. Mba'ka hollirta ko mbele badal timmii walla suwaa. Ina waawi hollude kadi sahaa ; duum ko hol nde badal ngal wadi. Ina holla so ngal wadii walla wadaani. So ngal wadaani, dum wi'etee ko jeddugol. Ina holla kadi daande badal ngal. Duum ko jotondiral hakkunde bado oo e badal ngal, ekn.

Maandon badal pirlitaangal ina keewi mba'dijji. So on njidii burde laabtindaade ndee doo lowre, njannee deftere *Jubbanne Celluka e Mbinndiin*. Faayiida oo jooni ko waawde heftinde de nde nji'-don de fof e konngi dii.

Badal, ko famdi fof, ina jogoo terde didi. Deen ngori **dadol** e **maande fedde celluka** : (maandel badal muumal walla maandel firrito badal).

Suka debbo

(Jubbannde e deftere En Caltiima nde Mammadu S. Joob - Murtudo)

Aan suka debbo !

Teddeendi pawanoondi e maada ina foti rimtaade (fawtaade).

Nanngira-daa tan ko no kuutorgal (liggorgal) nii,

So haaju gasii, ko a berlaado.

Ko a yejjitee e hiraande, siftoree e dawol gese.

Konngol a halfintaake,

Sirlu a reennetaake.

E ndonu ko a monaado.

A ñaawataa, a seedtotaako.

Jamaa e jumaa a juulataa.

Diin nokkuuji teddudi a naatataa.

Diine a ardintaake,

Hay huunde a mawninirtaake (teddinirtaake).

Humanee tawa a tinaani,

Seeree tawa a tinaani.

Tawa ada rewnii doggol sukaabe,

Be nganndaa so wonaa "Neene, min ñaama!"

A alanaa dum feere ngam a janngaani,

A liggaaki, hay huunde a wadantaa hoore maa.

Baaba baawando oo jokkiima e Hammadi kanndijji mum,

Woppidii ma e ngaanumma, fawoyii dum e goddo,

Sabu baaba ko yitere funiinde,

Yonetaake e gooto.

Aan suka debbo !

Puccu sara gubbal,

So a dippii ko a nawliraado,

So ronkii ko a ceeraado.

A alaa do ngulliti-daa haa njooltaa fotde maa.

Jayde rewbe hakkunde leydee addii pinal,

Nde daraniima yooltude hujjaaji maa,

Nde anndinii, hay so a foornaaki tuuba poti,

Ko gorko e debbo poti.

Seerndi be tan ko nehdi ;

Bee nehraa ko yoodnikinaade, nehanaade e doftaade ;

Beya nehraa ko sirjinaade, sippireede e foolde.

So wontii kadi alaa ko seerndi be so wonaa ganndal,

Ganndal noon ko lowre neddo,

Ngal faltaaki debbo, ngal faltaaki gorko.

En ndaraniima fotndude biibbe leydi men,

Rewbe e worbe, to banngal liggeyaaji, gannde e sariyaaji.

En mbaawaa bamtaade, tawa rewbe men bamtaaki.

Bamtude rewbe men

Ko bamtude leydi men !

Naamne pa'tude e loowdi winndannde taro ndee :

- Hol ko haaletee e ndee winndannde ?
- Hol nokkuuji tedduudi di debbo naatataa ?
- Hol ko saabii hay dara debbo waawanaa hoore mum ?
- E ndee winndannde, hol gede ceerndude gorko e debbo to bannge nehdi ?

Naamne tonngooje maanaa winndannde ndee :

- Hol no debbo jaggiraa e ndee winndannde ?
- Hol no gorko ne yi'raa heen ?
- Hol no renndo men foti wadde haa debbo bamtoo ?

Naamne tabitde e nguurndam men :

- Njerondiree debbo haŋki e debbo hannde e nder renndo men.
- Mbele odon goongdini wonde debbo e gorko poti ? Ndokkee daliilu.

Innde

Ekkorde 1 : Hol ko woni innde ?

- 1) E dii konngi garooji, hol ko woni badé dee ?
- 2) Ko heddii koo wi'etee ko innde. Tuugnaade e yero garoowo oo, mbadée innde ndee bannge, badal ngal bannge.

konngol	innde	badal
1. Naange mutii.	1. naange	1. mutii
2. Wuro woddii.	2. _____	2. _____
3. Yimbe njaltii.	3. _____	3. _____
4. Na'i keewii.	4. _____	4. _____

Anndinoore innde : Innde ko kala ko toddii neddo, walla kullel, walla huunde, walla nokku, haad anndaa. Yero : Aadama, nagge, lekki, Fuuta, ekn.

Ekkorde 2 : Hol ko woni fedde innde ?

Tesko : Kala innde e Pulaar ina jeyaa e fedde. Kadi, maandel cakkitiingel e innde kala ina nanndi e fedde innde ndee. Engel waawi wonde alkulal laabngal walla hijjanne timmunde. Ngeel maandel woni **maande fedde celluka (MFC)** ndee, engel wi'ee **maande fedde innde (MFI)**.

Mbinndee pelle inde dee kelme kala.

1. worbe	bee	7. laawol	_____
2. dihal	kal	8. maandon	_____
3. lekki	_____	9. cukalel	_____
4. kaadam	_____	10. naange	_____
5. mbabba	_____	11. kawral	_____
6. haalaa	_____	12. puccu	_____

Tesko : Pelle inde burde heewde huutoreede e calti pulaar Senegaal ko dee :

o be nde ndi ndu ngol ngal ngel nge ngu ngo
ngi ka ki ko kal kol d'am d'um ba/mba kon/koñ

Hakkunde calti dii, pelle inde ina mbayloo. Won e pelle inde, so on nanii de tan odon mbaawi heftinde caltuka kaaloowo oo.

Ekkorde 3 : Hol no fedde innde huutorirtee ?

- 1) Yeewee ngol konngol : Nagge biraama.
Hol ko woni badal ngal ? _____
Hol ko woni innde ndee ? _____
- 2) E ngol doo konngol garowol, hol ko lomtii innde nagge ?
Nge biraama. _____
- 3) E ngol doo konngol garowol, hol ko ngee toddii ?
Nagge ngee biraama. _____
- 4) E ngol doo konngol garowol, hol ko ngee joopii ?
Ngee nagge biraama. _____

Tesko : Fedde innde (walla lomto innde) ina daroo dardé tati.

Yeru : Yimbe mbeltiima.

- 1) lomto-innde → Be mbeltiima.
- 2) toddorde innde → Yimbe bee mbeltiima.
- 3) jooporde innde → Bee yimbe mbeltiima.

- 5) Tuugnaade e yeru mo nji'-don dow oo, mbaylee dii konngi. Ko adii fof, lomtinee innde ndee lomto mum. Caggal duum, darnee lomto-innde oo darnde toddorde. E sakket, mbadton mo jooporde.

1. Na'i leehtiima.	lomto-innde	_____
	toddorde innde	_____
	jooporde innde	_____
2. Durngol naywii.	lomto-innde	_____
	toddorde innde	_____
	jooporde innde	_____

- 6) Hol ko seerndi kuutoragol toddorde innde kañum e jooporde innde ?

Tesko : So toddorde walla jooporde innde sakkitoriima alkulal laabngal, ngaal alkulal duurtat e binndol. Alkulal laabngal sakket lomto innde noon duurtataa.

Jooporde nokku (doo, too, gaa, ekn...) ina waawi rewde e jooporde walla toddorde innde. Yeru : **oo doo biidoo** walla **oo too biidoo**. E binndol, de takkondirtaake. Won winndiratbe nii : **oodoo biidoo**. E sikke amen, buri sellude e binndol ko nii : **oo doo biidoo**, sabu gedel kala ko helmere heeriinde. Lomto innde o wontata ko jooporde innde **oo**. Kelme **doo, daa, gaa, too, doon, toon** ko jooporde nokku. Ndeke noon, wootere fof ina haani winndee bannge mum.

Ekkorde 4 : Darnde lomto-innde e nder konngol

I. Hol ko woni lomto-innde bado e lomto-innde timmoode?

1) Njerondiree dii yeruuji.

1. Sammba noddii Yero.
2. Mbaroodi riddii lella.
3. Henndu libii lekki.
4. Nagge durii hudo.
5. Subalbe njaggii liddi.
6. Be'i ñaayii gese.
7. Bamdi periima ñadel.

1. O noddii mo.
2. Ndi riddii **ba**.
3. Ndu libii **ki**.
4. Nge durii **ko**.
5. Be njaggii **di**.
6. Di ñaayii **de**.
7. Di periima **ngel**.

- 2) Hol ko dii lomtooji-inde : o, ndi, ndu, nge, bee, di lomtii e dii yeruuji ?
Ko bado walla timmoode ?
- 3) Hol ko dii lomtooji-inde : mo, ba, ki, ko, di, dee, ngel lomtii e dii yeruuji ?
Ko bado walla timmoode ?

Tesko : Fedde innde kala e Pulaar ina waawi huutoreede e lomto-innde. So lomto innde oo lomtii ko bado konngol ngol, o wi'etee ko lomto-innde bado. So tawii ko timmoode o lomtii noon, o wi'etee ko lomto-innde timmoode.

2. Hol ko woni lomto-innde jeyal ?

1) Njerondiree dii konngi, ummoraade nano fa'de ñaamo :

1. Mbaalu gaynaako yarii.	1. Mbaalu makko yarii.
2. Labangal mbabba majjii.	2. Labangal mabba majjii.
3. Ngesa Aali e Yero mo;aani.	3. Ngesa maññe mo;aani.
4. Koynal rawaandu helii.	4. Koynal mayru helii.
5. Yimbe wuro ndawii.	5. Yimbe maggo ndawii.
6. Salndu caali yanii.	6. Salndu makki yanii.
7. Ledde laawol ngol ngolii.	7. Ledde maggol ngolii.
8. Sigeeji gertogal borriima.	8. Sigeeji maggal borriima.

- 2) Hol ko dee kelme garooje lomtii e yeruuji dow dii : makko, mabba, maññe, mayru, maggo, makki, maggol e maggol.
- 3) Hol jotondiral gonngal hakkunde dee kelme : mbaalu e makko ? Hol ko de kollirta ?

Tesko : E pulaar, ko jeyadum ardotoo, jeydo rewa heen. Jeydo ina wona innde.

Yeru : **gooyi gerte**
koynal rawaandu
yimbe wuro

Jeydo ina waawi kadi wonde lomto-innde :

Yeru : **gooyi majje**
koynal mayru
yimbe maggo

E won e calti, lomto-innde jeyal buri heewde fuddoraade ko hijjannde ma-, joofira e huunde e maande fedde innde jeydo oo, hono nii.

Yeru :	fedde innde	lomto-innde jeyal
	ngo	maggo
	ngal	maggal
	be	mabbe
	ndu	mayru

Ekkorde 5 : Lomtooji-inde aadee

(Ekkorde 5 e 6 ngalaan e *Tiidtinirde Taro - Deftere Janngoowo* kono janngooße bee ina poti wafde de. Mbinndee de alluwal too, njaabto-don e naamne hee gootal gootal. Taree ko woni koo e Boleeri hee, njaltinon faayiida oo, mbinndon dhum e karneeji mon tawa nde kala nde jojji, odon heen tuugno.)

1) Mbadee diidi e les lomtooji-inde bado dii :

Mi naatii suudu nduu.	Min naatii suudu nduu. En naatii suudu nduu.
A naatii suudu nduu.	On naatii suudu nduu.
O naatii suudu nduu.	Be naatii suudu nduu.

Tesko : Lomtooji-inde aadee bado ina mbaawi yahdude e pirlitgol bade. Pirlitgol bade ina yowitii e dii doo lomtooji-inde : mi, a, o, min, en, on e be. So ko neddo woni bado konngol ngol, ko dii lomtooji-inde aadee kuutortee.

2) Mbadee diidi e les lomtooji-inde timmoodé dii :

Yero noddi mi (kam).	Yero noddii min.
Yero noddii ma.	Yero noddii en.
Yero noddii mo.	Yero noddii on.

Tesko : So ko neddo woni timmoode konngol ngol, ko dii limtooji-inde aadee gondi dow kuutortee mi ma mo min en on ūe. E binndol, lomtooji-inde timmoode ceerndete e badal ngal, takkondirtaa.

3) Mbadee diidi e les lomtooji-inde jeydo dii :

O janngii deftere am ndee.	O janngii deftere amen ndee.
O janngii deftere maa ndee.	O janngii deftere men ndee.
O janngii deftere makko ndee.	O janngii deftere mon ndee.
O janngii deftere mum ndee.	O janngii deftere mabbe ndee.
	O janngii deftere mumen ndee.

Tesko : So ko neddo woni jeydo e nder konngol ngol, ko dii lomtooji-inde aadee gondi dow kuutortee. Won e sahaaji, lomtooji-inde makko e mum ina ceerti ; mabbe e mumen (**mum'en, mu'en**) ne ko noon. Kono duum fof fawii tan ko e maanaa konngol ngol walla ngaddiin oo.

Lomtooji-inde aadee jeydo mbađi ko sifaaji didi. E ko buri heewde, di takkondirtaa e innde ; kono won heen takkondiroozi. Takkondiroozi dii ngarata ko e inde coomde jiidigal. Yeru : mawniiko, miñe, miñon, taaniibe.

Ekkorde 6 : Binndol lomtooji-inde aadee

1) Hol ko feewaani e dii konngi ? Njaltinee bado konngol kala. Caggal duum cellitinee dî.

konngi dî cellaani

1. Saa yi'li mo, salmin mo
2. Kon yahooobe jooni ?
3. Kaa janngoowo Pulaar?
4. Soo artii ñaadndon.
5. Maa juuloy jumaa hannde ?
6. Yaa ar law noon !
7. Yoo wad ko yaawi !

bado oo

a

konngi cellitinaadi
So a yi'li mo, salmin mo.

2) Hol ko teski-don e binndol kelme so, ko, ma e yo so de ndeggondirii e lomto bado puddoriido laabngal ?

Nawndogal Silaamaka e Pullooru

(Jubbannde e deftere Silaamaka e Pullooru nde Yero Dooroo Jollo)

Ndeen futuro ngoo fuddiima nibbidde tan be nani dille mayri (mbaroodi), endi heblanoo yaltude. Kine mayri ina ngutta no cerdi nii. Be peewnitii. Nde tawnoo ko Silaamaka woni mawdo, ko kajko adotoo e kala ko ebe mbada. Be njoodii haa ndi sufi hoore, ndi fuddii yaltude. Silaamaka yeesi juude yo nanngu ndi. Ndeke ndi yi'i mo, ndi yeesi hoore, ndi yidi soppude mbo. O dartini junngo. Heddii endi yaltina demfe, endi lemoo. Ebe ndaara ndi.

Pullooru wi'i ina nannga ndi, kono Silaamaka filtini juude makko woto ndi yatde mo. Doon tan ndi naatti e ngaska hee. Pullooru ndaari mo, kajko Silaamaka, muosi, wi'i mo: "A hul nanngude ndi?"

Silaamaka ndaari mo, deyyi, jaabaaki mo, kono yeeso mum firbinii. Pullooru anndi konngol ngol mettii Silaamaka.

Be ngummii, be kooti...

...Nde weetndoginnoo be nduttii, be tommii ndi. Nde hoodere subaka ndee umminoo tan, be nani dille mayri, endi yalta. Be peewnitii, be kippii e damal ngaska kaa. Nde tawnoo henndu ina deeyi, ndi rojki jaabde henndu maabbe. Ndi sufi hoore tan, Silaamaka diwi, tebbii daande mayri. Nde juude makko dee memi daande mayri, ndi fiili e makko, fof woni gootum. Pullooru tebbii laaci mayri, heddii ebe cippira e mayri haa be poolti ndi caggal sippiro wulngo e tampere mawnde.

Be nawti ndi wuro, Silaamaka ina nanngi e daande mayri, Pullooru ina nanngi e laaci mayri, cowe mayri ina ndaasoo e leydi. Alla e mayri mawnude, be ndorjki suutude ndi e leydi.

Taren binndande

Be ndaasi ndi haa be njottini ndi wuro, be tawi Ceerno Siley ina juula subaka. O bamti gite makko, o yi'i oo bone mo be ngaddi oo. Gooto heen fof ina saannorii bannge mum, cowe ina ndaasoo e leydi. So ndi buyiima e juude maññe, ko maa be ndonka daraade do gootel, Alla e mayri mawnude.

*Jubbannde e deftere Silaamaka e Pullooru nde Yero Dooro Jallo
e muulngo Gaamu Winndiyankooobe Demde Ngenndilje, e hitannde 1989*

Naamne pa'tude e loowdi winndannde taro ndee :

- Hol ko ndee winndannde siimtata ?
- Hol ko Silaamaka e Pullooru njidi nanngude ? Hol konngi kollirooji ko kaal-daa koo ?
- Mbele kambe dido fof ebe pellitani ko be njidi wadde koo ? Ndokkee daliilu.
- Hol konngol Pullooru wi'i Silaamaka ?
- Hol no be nawtiri mbaroodi ndii wuro ?

Naamne tonngooje maanaa winndannde ndee :

- E sikke mon, hol ko woni faandaare Silaamaka e Pullooru e jaggude mbaroodi ndii ?
- Eto-dee tonngude e kaayit gede kollirde jaambaraagal maâbe.
- Mbele jaggugol mbaroodi ndii newiima ? Ndokkee daliilu.

Naamne tabitde e nguurndam men :

- So wonnoo ko onon, mbele ñawndogal ina jarani on nanngude mbaroodi nguurndi ? Ndokkee daliilu.
- Mbele won jaambaa mo nganndu-don caftirdo ñawndogal hono no Silaamaka'en nii ? Pillo-dee seeda no dum yahrunoo.

Dadol e Foobre

Ekkorde 1 : Dadol ina feeña e inde e bade

- 1) Taree dee kelme garooje :

1. haali	haalaani	haalti	haaltanii
2. danniibe	danniido	dannotoodo	danninoobe

- 2) Mbele ko inde walla ko bade ngori e heen doggol kala ?
 3) Hol no keftinir-don inde dee? Bade dee noon ?
 4) E nder doggol 1, hol ko waylaaki e kelme dee fof ?
 5) E nder doggol 2, hol ko waylaaki e kelme dee fof ?
 6) Ko waylaaki koo, hol to heedi e kelme dee ?

Tesko : Deen gede gonde fuddoode heen helmere kala, hono **haal-** e **dann-** ngori **dadi** kelme dee. Ko buri heewde e kelme Pulaar, teenti noon e bade e inde jowitiide e dadi bade, puddorii ko e dadol. Maanaa helmere ndee yowitii ko e maanaa dadol ngol. Ko beydii heen koo ina wayla maanaa helmere ndee.

Inde pawiide e dadol **dann-** dee ko **inde ceekaaf** e **badal**. E Pulaar, ina heewi inde jowitiide e dadi bade. Yeru : **Janggoobe**, **Naamdu**, **Winndiyankoobe**, ekn. Ndeen noon, heftinde dadol majje ina weebi, sabu dadi majje ko dadi deen bade. So ko **innde nde seekaaka e badal**, ko wa'i no suudu walla **hoore**, ekn, de njowitaaki e bade, de ngalaat dadi. De puddorii ko e ko wi'etee **foobre**.

Ekkorde 2 : Hol no dadol badal yi'tirtee ?

- 1) Yettitee ekkorde 3, hello 72.

Jeegi lootataa sukaabe mum.
 Jeegi lootaani sukaabe mum.
 Jeegi lootat sukaabe mum.
 Jeegi lootii sukaabe mum.
 Jeegi lootaano sukaabe mum.
 Sukaabe Jeegi lootiima.
 Sukaabe Jeegi loottoto.

Sukaabe Jeegi lootaaki.
 Sukaabe Jeegi loototaako.
 Sukaabe Jeegi lootaama.
 Sukaabe Jeegi loottete.
 Sukaabe Jeegi lootetaake.
 Sukaabe Jeegi loottaaka.

- 2) Hol ko waylotaako e dee bade ?
 3) Hol ko teski-don ko waylotoo e dee bade ?
 4) Hol darnde ko waylotaako koo jogi e nder badal ngal ?

Tesko : Ko waylotaako koo e badal, so ngal firlitaama, woni dadol badal ngal. Ndeke so tawii en njidii yi'tude dadol badal, en pirlitat ngal, maanaa en beydat heen maandon mbaylotookon kon (maale fedde celluka) hono : -i -ii -ataa -aani -at -iima -aaki -oto -otaako -aano -ete -etaake -aaka, ekn.

Yeru : Ngam yi'tude dadol soppude, ko nii mbadirten :

soppude : soppi
soppaani
soppetaake
soppaano

Ndeen noon dadol ngol ko **sopp-**.

Ekkorde 3 : Hol no dadol innde seekaande e badal yi'tirtee ?

- 1) Taree dee kelme qarooje.

Teelal	Keewal	Keewal pamdinaangal
ñawdo	ñawbe	ñawkon
laabdo	laabbe	laabkon
laamdo	laambe	laamkon

- 2) Hol ko woni ko waylaaki e heen kelme jjidude kqla?

Tesko : So on njidii yaltinde dadol innde seekaande e badal, on mbadat nde e teelal e keewal, kam e keewal pamisinaangal. Ko waylaaki koo e deen kelme woni dadol ngol.

Ekkorde 4 : Sifaaji dadī

dogde	sippude	waawde	hokkude
soppude	yahde	tarde	mahde
lootde	ñaaamde	tottude	Jaabde

- 2) Mbinndito-dee dii dadi e kaayit, mbinndon alkulal M e les muumal kala ; mbinndon alkulal L e les laabngal kala. Hol no foti sifaaji kijjande njaltin-don ?

Ekkorde 5 : Baylagol alkule puððorðe ðadi

1) Taree konngol gadanol ngol. Tuugnaade e oo yeru, timmitinee konngi bannge ñaamo dii.

1. O remii ñebbe.
2. O feccii maaro.
3. O helii loocol.
4. O wertii leeso.
5. O sammii jaabe.

1. Be ndemii ñebbe
2. Be _____
3. Be _____
4. Be _____
5. Be _____

2) Hakkunde o e ðe, hol heen ko woni teelal? Hol heen ko woni keewal?

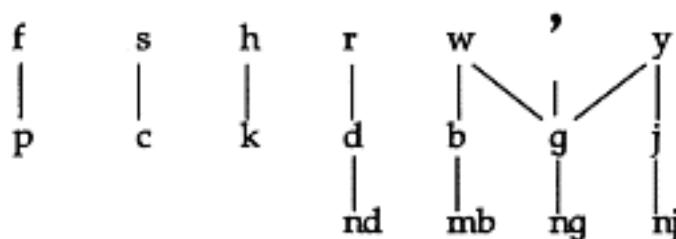
3) E nder konngi dow dii, hol ko waylii hakkunde teelal ngal e keewal ngal?

4) Mbinndee dee bade e keewal. Hol heen baylotoode e de mbaylotaako?

1	2	3
o remii	ðe ndemii	ðe _____
o 'arii	ðe _____	ðe _____
o bonnii	ðe _____	ðe _____
o bennii	ðe _____	ðe _____
o dogii	ðe _____	ðe _____
o deddii	ðe _____	ðe _____
o 'eggii	ðe _____	ðe _____
o fellii	ðe _____	ðe _____
	o geddii	ðe _____
	o hootii	ðe _____
	o 'iirtii	ðe _____
	o jolii	ðe _____
	o leelii	ðe _____
	o memii	ðe _____
	o nehii	ðe _____
	o ñaamii	ðe _____
		o [oli
		ðe _____
		o 'ooril
		ðe _____
		o sedii
		ðe _____
		o tottii
		ðe _____
		o 'urii
		ðe _____
		o yarii
		ðe _____
		o ;akkii
		ðe _____
		o warii
		ðe _____

Tesko : E Pulaar, alkulal gadanol e dadol ina waawi waylaade. So ko badal, baylagol ina ara hakkunde teelal e keewal. So ko innde, duum ina fawoo e fedde innde ndee. Paamon noon wonaa alkule pulaar fof mbaylotoo. Yeewee baylotoode dee e ndee haatumeere.

Haatumeere baylagol alkule puððorðe ðadi kelme :

r
d
nd }
}

Duum firti ko r ina wonta d ina wonta nd.

Yeru : o remii, ðe ndemii, demal, remru, ndemri, ekn.

Tesko : Sifaaji dadi ko tati tan. Diin ngoni : 1) MLM 2) MLLM 3) MLMM. Sifaaji dadi puddortoo tan ko alkulal muumal, cakkitortoo kadi ko muumal. E dadol, alkule muume didi ina mbaawi reggondirde. Ko duum wi'etee ciddugol. E silo hijjeewo, alkule muume ciddataa e nter hijjannde wootere, kono e silo maandeewo duum ina waawi wonde.

Ekkorde 6 : Foobre inde de ceekaaka e badal

1) Taree dee inde :

1. teelal	wuro
2. keewal	gure
3. teelal pamdinaangal	gurel
4. keewal pamdinaangal	nguron

2) Mbadee inde garooje dee e teelal, e teelal pamdinaangal, e keewal, kam e keewal pamdinaangal. E tuugnaade e duum, eto yaltinde poobe majje.

rawaandu	hoore
suudu	ndiyam
leksi	loonde

3) Mbele yi'tude poobe inde de ceekaaka e badal ina weebi ?

4) Hol ko yiilaade innde e teelal, keewal, teelal pamdinaangal, kam e keewal pamdinaangal wallitta on ?

Tesko : So on njidii yaltinde foobre innde nde seekaaka e badal, on mbadat nde e teelal kam e keewal, kadi mbadon nde e teelal pamdinaangal, kam e keewal pamdinaangal. Ko nii mbaawaton anndirde :

1) alkulal gadanai ngal, hay so ngal wayliima,

2) keerol hakkunde foobre ndee e MFC ndee.

Yeru :	suudu	cuudi	cuurel	cuuron
	wuro	gure	gurel	nguron
	rawaandu	dawaadi	ndawakon	dawangel

Hay so tawii alkulal gadingal e foobre ndee wayliima, alaa ko bonnata. Ciftoree baylagol alkule puddorde kelme.

Tesko huubtidinngo : Helmere kala e pulaar ina jogii tan maale de mahorii. Kala nodeen maale ina peeñira e nder helmere buri moyyude. Faamde dadol e foobre noon ko huunde himmunde sabu e ko buri heewde, deggondiral kelme e nder caggitorde Pulaar fawii ko e dadol helmere (no demngal Arab nii), fawaaki e alkulal gadanal ngal (no demngal Farayse nii).

Won e sahaaji noon, deen maale peeñataa haa laabta e nder helmere. So duum wadii, woto tampee e aastaade dadol ngol walla foobre ndee haa dum adda jiibru. Mbinndiree no nanir-don nii, tawa dum hadataa on noon waawde feññinde maale dee so jojjii. Dum buri heewde arde noon ko e innde.

Noon ne kadi, mbaasen winndirde nii dee kelme : *dewbo, balndu, solndu, coodgu, ledki*, ekn. *ngam* winndude *debbo, banndu, sonndu, coggu, lekki*, ekn.

Rewto

Maandon

- 1) Hol ko woni maandel ?
- 2) Hol sifaaji maandon puddi-don yi'de ?
- 3) Mbele maandel ina waawi wonde hijjannde ? Ndokkee heen yeruuji.

Badal

- 1) Hol ko woni anndinoore badal ?
- 2) Hol no jeese badal poti ?
- 3) Ndokkee yeruuji bade muume e bade pirlitaade.
- 4) Hol do badal muumal heewi arde ?
- 5) Hol no keftinirton badal muumal e badal pirlitaangal ?
- 6) Limtee maandon firlito kon nganndu-don.

Innde

- 1) Hol ko woni anndinoore innde ?
- 2) Ndokkee yeruuji inde neddo (3), kullel (3), huunde (3), nokku (3).
- 3) Limtee pelle inde pulaar de njanngu-don.
- 4) Hol darnde fedde innde waawi jogaade e nder konngol ?
- 5) Hol ko seerndi toddorde e jooporde ?
- 6) Hol ko seerndi lomto-innde bado e lomto-innde timmoode ?
- 7) Mbele binndol lomto-innde jeydo ina tâkkondira e innde mum ?

Dadol e Foobre

- 1) Hol ko woni dadol ? Hol ko woni foobre ?
- 2) Ndokkee yeruuji bade, njaltinon heen dadi.
- 3) Hol no foobre innde nde seekaaka e badal yi'tirtee ?
- 4) Ndokkee yeruuji inde de ceekaaka e badal, njaltinon poobe dee.
- 5) Hol no sifaaji dadi poti? Ko hol diin ?

Dogdu Hammadi

(Jubannde e deftere Ndikkiri joom moolo nde Yero Dooro Jallo)

Ndikkiri ina jayloo, ina mijoo ñaldfi mum mettudi e mette de naalanjkaagu foodani ñum, gila ñande o yenni galle Hammadi Garba'en haa oon ummanii warde mbo, o dogi. Jooni kadi demngal makko boccitiima mbo haa o yenni laamu, te ko o jogordo sokeede e yooloyeede to o artataa. Engol so o dadii, o woppat naalanjkaagu, o ñabba gollal godngal, o wuura heen.

Yimbe laamu bee ina mbaaldi e tikkere mumen, pini, ina njidi nanngude Hammadi. Kono o tawaaka e suudu makko do o wonnoo doo. Be nji'aani so wonaa moolo e buubaa. Be nganndaa so o diw walla o sor; ko leydi modi mbo walla o safaa, be nganndaa. Neddo fof wi'ataa ma ko doo o naati.

Embo yaha haa o ari e wuro, o tawi ebe nanngi waandu, tawi baadi ina tampini be, mbonni gese maññe fof. Gooto e maññe fewji haa nanngi heen wooturu, addi ndu wuro. Be kumi ndu, ebe pewja no be mbardata ndu, tawa ko bargol burngol bonnde ngam yobtaade e mayru ko baadi dii mbonni gese maññe koo.

Gooto fof ina fewja feere nde yi'i ina bura muusde. Bee mbi'a: "Piyee ndu looci haa ndu maaya." Bee mbi'a: "Tayee junngo e koynkal, ngoppon ndu yaha." Bee mbi'a: "Tayee noppi dii e laaci kii, ngoppon ndu yaha."

Hammadi ina darii, ina hedii peeje dee haa booyi, tan o tuggi fedeendu e hakkille, o deyyi seeda, o wi'i: "Kedee, kedee!" Yimbe bee fof ndeyyi, kedii. O wi'i: "Ngaree, ngaree gaay. Mi yi'tii feere moyyere." O juuwi yimbe bee, o huucci e waandu nduu, o darii, o wi'i: "Pobbee! Pobbee! Feere arii." Be pobbi haa juuti...

Naamne pa'tude e loowdi winndannde taro ndee :

- Hol ko ndee winndannde siimtata ?
- Hol be Ndikkiri yennunoo galle mumen ?
- Hol ko o wadi jooni kadi ?
- Hol ko laamu nguu anniyyi wadde mbo so o nanngaama ?
- Nde o ari e wuro, hol ko o tawi yimbe bee ina mbada ?

Naamne tonngooje maanaa winndannde taro ndee :

- E sikke mon, hol ko fotata addande Ndikkiri cadeele de o dañi dee fof ?
- Mbele peeje de yimbe bee pewjanta waandu nduu ko nafooje ? Ndokkee daliilu.

Naamne tabitde e nguurndam men :

- Tongee seeda e ko paam-don e tooñde laamu.
- Sinno ko onon tawtoranoo nanngal waandu nduu, hol peeje njogitani-don dum ? Ndokkee daliilu.

Ceekirde

Ekkorde I : Hol ko woni ceekirde ?

- 1) Taree dii y eruuji gitaadi e badal **riiwde**, eto-don jaabaade naamne dee.
1. So a **riiwii** huunde laawol gootol, hol no mbi'ataa so a dimmitii gollal ngal? _____. Yaltin dadol ngol: _____ e M.F.C mum: _____
Hol ko heddii e badal ngal? _____
 2. Ngal badal **riiwde**, so a huutoriima sawru ngam wadde ngal, hol no mbi'ataa? _____. Yaltin dadol ngol: _____ e M.F.C mum: _____
Hol ko heddii e badal ngal? _____
 3. So tawii ko goddo imbadan-daa ngal badal **riiwde**, hol no mbi'ataa? _____. Yaltin dadol ngol: _____ e M.F.C mum: _____
Hol ko heddii e badal ngal? _____
 4. So a ummiima e nokku fa'de e nokku ngam **riiwde**, hol no mbi'ataa? _____. Yaltin dadol ngol: _____ e M.F.C mum: _____
Hol ko heddii e badal ngal? _____
- 2) Tuugnaade e dii y eruuji, eto-dee faamde maanaa dee bade gitaaade e badal riiwde. Deen ngori: riiwtude, riiwrude, riiwande e riiwoyde. Hol ko de pirti? Hol ngedson ndeddi hakkunde dadol ngol e M.F.C. ndee?

Anndinoore ceekirde : Ceekirde ko maandon lommbikon hakkunde dadol ngol e maande fedde celluka ndee bi'etee ko ceekirde. Ceekirde ina mbayla maanaa dadol ngol. Helmere ina waafaa ceekirde, ina waasa kadi wadde ceekirde. Duum firti ko wonaa alaa e sago helmere loowa ceekirde.

Tesko : Ceekirde ko jeenayi (9). Deen ngori : -t- -d- -or -an- -oy- -n- -kin- (-inkin-) -ondir- (-otir-) -r- Seekirde heen kala ina waawi jogaade firo woota walla firooji keewdi. Yeru, hakkunde sowli e sowtili, -t- gondo e sowtii oo ina waawi wonde sowtude ko sowinoo, ina waawi kadi wonde sowde laawol godngol. Seekirde ina waawi wonde wootere haa e ko buri dum e nder badal gootol. Yeru : waddorde, addanoyde, ekn.

- 3) Pirlitee badal muumal ñaamde, imbadon heen wootere e ceekirde jeenayi dee kala. Yeewtindo-dee no ceekirde dee mbaylirta maanaa bade dee.

Yeru : ñaadri _____
ñaadri _____
ñaadri _____

Ekkorde 2 : Hol ko woni maanaaji ceekirde dee ?

So on njidii humpito laabtungo e ko fa'ti e ceekirde dee, yeewee ndee haatumeere. Huunde e maanaaji majje ina feññinaa heen.

Doggol Ceekirde e maanaaji majje

Ceekirde	Maanaa	Yeru
- y-	<ul style="list-style-type: none"> - kuutorgal - feere, cifagol - tiindagol - lomto timmal badal - beñcital lelngo konngol 	<ul style="list-style-type: none"> - O wuppirii saabunnde. - O yahri seese. - O yahrii hiirnaange. - O rokkirii kaalis keewdo. - O majjiraama kaalis.
- +	<ul style="list-style-type: none"> - rewto badal - beñcital badal - teegtinde daande badingal - fawtinde badal e bado mum 	<ul style="list-style-type: none"> - O wadtii ko o wadnoo hanji koo. - O soktii damal ngal o soknoo ngal. - O hedii, o hedstii. - O war, o wartii.
- d-	<ul style="list-style-type: none"> - baddugol e goddo - huuñtidinde badal 	<ul style="list-style-type: none"> - Miin e makko ngardi. - O limdii baali dii fof.
- n-	- badnugol badal	- O dognii puccu nguu.
- oy-	- yahande badal	- Rewbe bee yoogoyii.
- an-	<ul style="list-style-type: none"> - gollude ngam goddo - gollude ngam goddum 	<ul style="list-style-type: none"> - O winndanii mo bataake. - O yahanii defte makko.
- otir- - ondir-	<ul style="list-style-type: none"> - badal joñyobtal bado - wadnude badal joñyobtal 	<ul style="list-style-type: none"> - Sammba fiyotirii e Demmba. - O fiyondirii koyde
- kin- - inkin-	- nanndingol badal tawa wona	- O daankini kono o daanaaki. (O daaninkini kono o daanaaki, e pulaar Fuladu)
- or-	- waddorde gede	Wuppu comci maa, ngupporaa wudere Jeegi.

Silaamaka e pullooru

(Jubannde e deftere Silaamaka e Pullooru nde Yero Dooro Jallo)

Tawi gila nde Silaamaka e Pullooru koni na'i dii, be njahi haa hakkunde ladde. Silaamaka wi'i yo Pullooru bennid e na'i dii, kanko o tuddina doon. So Pullooru yahii haa nokku maanijo, o daayana di doon. Kanko Silaamaka, o faddoo be doon. So be ngarii, maa be taw mbo doon.

Pullooru wi'i: "Ar tan, njahen. So be ngabbiima en, kabden e maßbe." Silaamaka wi'i: "Yah tan, mi faddoo be doo. Kono so a yi'ii toon konu, anndu mi maayii. Kono doon do mbida wuuri, be njottotaako ma. Alaa e sago, mi holla Amiiru wonde eden mbaawi roondaade bone burdo dum semmbe."

Pullooru yawtidi e na'i, tuddinoyi yeeso, daayani toon na'i. Naange ina jiiba mbuuđu tan haa Silaamaka nani kolce pucci Amiiru ina ngara. O heñii, o habbi puccu makko, Soppirde Kajje. O yebti njogitaari makko, o tami yaaja wuddu. O moggii e caggal guube cukkufe haa be badii, tan o hargi toon Soppirde Kajje. O fawñii be. Nde be peewnittoo, tawi o yottiima be, o sammini heewbe e maßbe. Ko heddii koo dogi, ruttii wuro.

Ndeen yimbe seeda dadnoobe maayde e junngo Silaamaka bee ngartii, kaalani Amiiru ko yani koo. Tabalde fiyaa, wuro renti, kabaaru no hare ndee wadiri haalaa. Bammbaado mbo be njahduno hare oo fillii no Silaamaka fawñorii be gila be tintaani, be peewnitaaki. O wari e maßbe limoore heewnde haa be ndonkiti daraade yeeso makko ngam makko heewde semmbe e yaawde. Yeesdo junngo fof cikkataa ko oon o buri badaade.

Kanko bammbaado oo, o waggini yimbe bee yo ngoppu hare ndee, be dabbira na'i dii, sabu hare artirtaa di. No o yi'ri Silaamaka nii, hay rawaandu ladde, kam buri heewde semmbe e cellal.

Naamne pa'tude e loowdi winndannde taro ndee :

- Hol ko wadi Silaamaka salii yawtidde e Pullooru ?
- Hol no paamir-don jaabawol Pullooru ngol : "Ar tan njahen, so be ngabbiima en, kabden e mabbe" ?
- Hol feere Silaamaka "gooto" miji huutoraade ngam habde e yimbe Amiiru bee ?
- Hol konngi kollirooji wonde Silaamaka foolii e hare hee ?
- Hol no bammbaado oo fillori semmbe mo Silaamaka wondi oo ?
- Hol ko wadi bammbaado oo waggini Amiiru yo accu hare ndee ? Hol feere o waggini yimbe bee ?

Naamne tonngooje maanaa winndannde taro ndee :

- Njaltinee konngi tonngooji jaambaraagal Silaamaka.
- Hol ko teski-don e gondigal Silaamaka e Pullooru ?

Naamne tabitde e nguurndam men :

- E sikke mon, hol nafoore woni e ndee yeewtere ko fa'ti e mawbe men haŋki ?
- Mbele odon nganndi daarol kono godngol ba'ngol nii ?

Mbildi kelme

Ekkorde 1 : Hol no badal mahorii ?

- 1) Cilee dee bade garooje e silo maandeewo :

	Dadol	(Seekirde)	MFC (maande firrito)
1. bennidi	benn-	-(i) d-	-i
2. dabbirde	_____	_____	_____
3. yi'ri	_____	_____	_____
4. wuppanorde	_____	_____	_____
5. yimaani	_____	_____	_____

- 2) Mbele mahdi bade dee kala ko gootum ?

Tesko : Bade mahii ko e sifaaji didi :

- 1) dadol + MFC (maande badal muumal walla maande firrito)

Yeru : **yahde** → **yahii yahaani yahataa**, ekn...

- 2) dadol + ceekirde + MFC (maande badal muumal walla maande firrito)

Yeru : **soodanorde** → **soodanorat naatnii waadude**, ekn...

Ekkorde 2 : Hol no innde mahorii ?

- 1) Cilee inde garooje e silo maandeewo :

	Dadol	(Seekirde)	(MFB)	MFI
1. yimdatbe	yim-	-d-	-at-	-be
2. wuro	_____	_____	_____	_____
3. tooñondirnoobe	_____	_____	_____	_____
4. loocol	_____	_____	_____	_____

- 2) Mbele mahdi inde dee kala ko gootum ? Ndokkee daliilu.

Tesko : E Pulaar, inde njogii ko sifaaji didi : **innde seekaande e badal e innde seekaaka e badal**. Mahdi majje ko nii siforii.

- 1) Innde seekaande e badal : dadol + (ceekirde) + MFB (maande firrito badal) + MFI (maande fedde innde)

Yeru : **yimdatbe** → **yim + d + at + be**

- 2) Innde seekaaka e badal : dadol + MFC (maande fedde innde)

Yeru : **wuro** → **wur + o**
loocol → **looc + ol**

Ekkorde 3 : Caamgol maande fedde innde e haala

(Ekkorde 3 haa 5 ngalaa e *Tiidlinirde Taro - Deftere Janngoowo* kono janngooße bee ina poti wadde de. Mbinndee de alluwal too, njaabto-don e naamne hee gootal gootal. Taree ko woni koo e baleeri hee, njaltinon faayiida oo, mbinndon dum e karneeji.)

- 1) Taree no moyyí dee doo kelme garooje : 1. bey
2. teew
3. nay
4. ñaw
- 2) Tuugnaade e ko nganndu-don ko fa'ti e mbildi innde, mbele mbinndiin dee kelme ina selli ? Ndokkee daliilu.
- 3) Bamtee kelme dee e mbinndiin moyyo : 1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
- 4) Hol ko teski-don hakkunde ko nanetee e ko winndetee ?

Tesko : Inde Pulaar de dadol mumen sakkitorii e alkulal -y walla -, MFC -i nanetaake no feewi, kono alaa e sago winndee. So nde winndaaka, helmere ndee feññintaa gede dídi: dadol e MFC.

Yeru: Ko **nay** e **bey** nanetee, kono ko **nayi** walla **na'i**, e **beyi** walla **be'i** winndetee. Ko **nay-/na'**- e **bey-/be'**- ngoni dadí díii. Alkulal -i ngal woni MFC fedde innde di.

So dadol innde sakkitorii ma alkulal -w, so MFC -u rewii heen, -u oo nanetaake. Kono alaa e sago o winndete haa dadol ngol e MFC ndee fof peeña. Yeru : Ko **teew** walla **ñaw** nanetee, kono ko **teewu** walla **ñawu** winndetee. Alkulal -u ngal ina siftina fedde innde ngu.

Ekkorde 4 : Caamgol alkulal cakkitlingal e dadí bade

- 1) Fawaade e ko nganndu-don e mbildi bade Pulaar, mbele mbinndiin dee bade ina selli ? Ndokkee daliilu.
- 2) Caato-dee binndol majje, ciftoree sifaaji dadí bade Pulaar.

Bade muume

1. wiide
2. maade
3. neede
4. saade

Bade caataade

1. wi'de walla wiyde
2. _____
3. _____
4. _____

5. yiide	5. _____
6. ñoode	6. _____
7. faade	7. _____
8. loade	8. _____
9. waade	9. _____
10. yaade	10. _____

3) Hol alkule muume cakkitiide e dadi dee bade caggal caatagol mon?

1. _____
2. _____
3. _____

Tesko : Ngam yeewde so tawii binndol dee kelme ina moyyi walla alaa, ko dee doosde didi pot-don huutoraade.

Go'o, so a silii e silo maandeewo, a hebtinat maande -de. Ko kañum woni MFC (maande badal muumal). Ko ardi koo, ko dadol ngol.

Didi, e sifaaji dadi badal tati dii fof (MLM e MLLM e MLMM), alaa heen sifaaj cakkitoriido alkulal laabngal. Ko muume tan cakkitii. Ngam mbaawaa anndude mbinndiin celludo oo, ko maa njaltinaa dadol helmere ndee !

Buri heewde, so dadol sakkitoriima alkule -h walla -y walla -' (kojombowal), deen alkule muume caamat e haala ; alkulal laabngal ngal duurtee. Alaa e sago, dadol badal ngol sakkitoroo alkulal muumal to bannge binndol, hay so ngal nanetaake e haala.

Yeru :	nanetee ko	kono	winndetee ko
	wiide		wi'de walla wiye
	yaade		yahde

Ekkorde 5 : Daabondiral alkule muume deggondirde e keerol dadol

- 1) Fawaade e ko nganndu-don jooni ko fa'ti e sifaaji dadi dii, duum e mbildi kelme Pulaar, mbele mbinndiin kelme garooje dee ina selli ? Ndokkee daliilu.
- 2) Caato-dee binndol majje, woto njejijitee noon yeewtaade so dadi di ndañ-don dii tammbii maanaa bade dee.

Bade muume

1. wadde
2. yidde
3. seettaade
4. battaade

Bade caataade

1. wadde
2. _____
3. _____
4. _____

5. naannude	5. _____
6. wannude	6. _____
7. fonnude	7. _____
8. hoddude	8. _____

Tesko : Won do nanetee muumal ciddungal, tawa winndetee doon ko muume didi ceertude. Saabii duum ko daabondiral hakkunde muumal sakket dadol e muumal dewngal e mum ngal. E ko buri heewde, ngaal muumal ko seekirde rewnde e dadol ngol.

So a yidii anndude so daabondiral ina woodi, a silat helmere ndee e silo maandeewo haa njaltinaa dee gede tati :

- 1) dadol ngol (**MLM walla MLLM walla MLMM**),
- 2) ceekirde dee, so ina woodi,
- 3) maande fedde celluka ndee (e ko buri heewde noon ko maande badal muumal -de raabata alkulal cakkitiingal e dadol badal ngal).

Ko ndeen mbaawataa anndude so ceekirde dee walla maande fedde celluka ndee raabii alkulal cakkitiingal e dadol ngal e nder haala.

won do nanetee	tawa e mbinnadiin ko
alkule -dd-	-dd- y eru : wadde, yidde
alkule -tt-	-dt- y eru : wadtude, yidtude
alkule -tt-	-dt- y eru : seedtaade, badtaade
alkule -nn-	-tn- y eru : naatnude, fotnude
alkule -nn-	-dn- y eru : wadnude, yidnude

Baynagol aduna Silaamaka

Jubbannde e deftere Silaamaka e Pullooru nde Yero Dooro Jallo,

...O ari haa e sawndo genaale (baamuule) Kekey, o yani doon. Puccu nguu dogi, benni wuro. Tiisubaar na juulee, Soppirde Kajje na naata Kekey, na doga na fa'ti galle Yero Eero Daande. Ngu yottii, engu hija, engu yeeroo, engu siika. Ngu salii naatoyde huddu maggu.

Be nganndi ngu addaani jam. Jokolbe njabondiri njogitaaje, kooti e dow dimaadi, dadiibe keñii, ndewi e maggu. Ngu refti laawol, engu doga, engu hija haa ngu yottii e genaale do Silaamaka saami doo. Ngu woni e susde mbo.

Be njottii, be tawi ardo biy ardo na lelii e genaale. Be tawi ko oo tagdo tagooje hokkunoo mbo gasii, nelii nelaabe diwroobe innde Alla...

...Ñande Silaamaka maayi, ñande heen Pullooru jofti e Kekey. Nde wonnoo ebe kuli so o artii, o tawtaani Silaamaka, hay gooto anndaa ko o wadata. Ko duum wadi be pewji feere no be ndadnirta mbo haa o woowta e bernde makko maayde ndee, mbela maa o heddo e galle hee sabu be ngalaa miñiraado, be ngalaa mawniraado. Ko kambe dido tan ngonnoo...

...Pullooru nana e laawol, na heñoo nde wonnoo o dannii ko ombo sikkitii maa hare wad caggal makko. Ko duum wadi o heñorii artude mbela maa o hawru e hare ndee. O yottoyii law, o humti haaju mbo o yahannoo oo, o arti ko buri yaawde.

O dogni puccu makko, Bona Yuñbaare, jahol e gartol ko buri semmbe maggu haa ngu bafi, ngu rojkiti yahde. O arti haa e naatirde saare Kekey saanga defgol kiraade, kono o sooynaaki pooye wuro ngoo, o nanaani dille yimbe...

Naamne pa'tude e loowdi winndannde taro ndee :

- Hol do Silaamaka seerti e puccu mum ?
- Hol no puccu Silaamaka wi'etee ? Saare mabbe noon ?
- Hol no puccu nguu naatiri galle Silaamaka'en ?
- Hol ko ngu wadi caggal nde ngu yettii galle Silaamaka'en ?
- Mbele Pullooru ina tawaa maayde Silaamaka ?
- Hol no puccu Pullooru wi'etee ?

Naamne tonngooje maanaa winndannde taro ndee :

- Hol ko tintini yimbe maayde Silaamaka ? Ndokkee daliilu.
- Tonngee konngi kollirooji jaambaraagal yimbe ndeen e nder winndannde ndee.

Naamne tabitde e nguurndam men :

- Mbele won kullel puccu Silaamaka nguu siftintu maa ? Tonngu seeda e jikku maggel.

Silo maandeewo

Tesko : Wonande mbinndiin celludo e Pulaar, alaa ko buri heen himmude so wonda faamde hol ko seerndi silo hijjeewo e silo maandeewo, mbele hebtinde dadi kelme dii e maandon majje kon ina weeba. Celluka, mbinndiin, taro e binndol Pulaar fof ina fawii e hebtinde maandon kon. Ko buri teentude heen ko hebtinde dadi dii.

Nde puddino-don janngude Pulaar e *Piindi Ganndal*: *Deftere Taro I*, kolladon tan ko silo hijjeewo, sabu silo hijjeewo ina walla on e waawde winndude e janngude kelme de on meedaa yi'de.

Kono jooni, e nder ndee doo deftere, on njannginaama sardiji binndol pulaar (mbinndiin), haa teenti noon e celluka kaa. Ko oo doo faamaamuya waawi wallude on no feewi haa binndol mon laaba, sella.

Ekkorde 1 : Rewto sifaaji kijjande nayi dii

Mbele odon ciftora sifaaji kijjande nayi dii ? Mbinndee diin sifaaji, tawa odon njahdini di e yeruuji.

Sifaaji	Yeruuji
1. _____	_____
2. _____	_____
3. _____	_____
4. _____	_____

Anndinoore hijjannde : Hijjannde ko dental alkule muume e alkule laabde. Silo hijjeewo fawii ko e hito (nandé). Do daande maa dartotoo seeda e nder helmere, ko doon woni keerol kijjande didi.

Ekkorde 2 : Rewto ko woni maandon

- 1) Yebtee ngol dadol: **ñaam-**. Tafee heen kelme keewde, hono: **ñaamde**, **ñaamtude**, e ko wa'i noon.

1. _____	5. _____
2. _____	6. _____
3. _____	7. _____
4. _____	8. _____

- 2) Hol ko waylaaki e kelme dee kala ? Hol heen ko waylii ?
- 3) Hol ko seerndi maanaaji dee kelme? Ko dadol walla ko seekirde walla ko MFC ?

Anndinoore maandel : Maandel ko tergel helmere ngel feccotaako, tawa engel roondii firo walla maanaa. Hijjannde noon ko gedel ngel fawaaki e firo, ngel alaa maanaa won e sahaaji. E helmere wootere, ina gasa keeri kijjande e keeri maandon kawra. Kono duum hadataa silooji dīdī dī kala ina ceerti. Silo hijjeewo fawii ko e hito ; silo maandeeewo fawii ko e maanaa e celluka.

Ekkorde 3 : Silo maandeeewo

- 1) Ngeto-dee silde helmere naatoyii e silo hijjeewo, caggal duum e silo maandeeewo :

silo hijjeewo : naatoyii _____
silo maandeeewo : naatoyii _____

- 2) E silo hijjeewo ngoo, mbele odon nganndi maanaa maandel kala ? E silo maandeeewo noon ?

Tesko : E oo doo yeru, ko dum woni maanaaji terde helmere ndee :

naat- Ko maandel (dadol) jogingel firo fa'de e nder nokku.

-oy- Ko maandel, ngel noddi ko ummaade e nokku fa'de e nokku.

-ii Ko maandel, ngel holliri ko badal (gollal) ngal waddama haa gasi.

- 3) Fawaade e yeru **naatoyii**, yeewee so maandon didon cakkitiikon kon (-oy- e -ii) mbayliima e dīi doo y eruuji :

1. yahoyii	4. safroyii	7. fijoyii
2. janngoyii	5. soodoyii	8. golloyii
3. wonoyii	6. defoyii	9. wadoyii

- 4) Fawaade e ko paam-don koo, cilee dee kelme garooje. Ko adii fof, cilon de e kijjande. So duum bennii, ngeto-don silde de e maandon.

kelme	silo hijjeewo	silo maandeeewo
1. lootataa	loo- ta- taa	loot- ataa
2. lootaani	_____	_____
3. lootat	_____	_____
4. lootoyat	_____	_____
5. lootetaake	_____	_____
6. lootoytaa	_____	_____
7. lootoyiima	_____	_____
8. loottoto	_____	_____

Ceekirde

1. Hol ko woni seekirde ?
2. No foti ceekirde ngoodi ?
3. Hol to ceekirde dee lommbotoo e helmere ?
4. Ndokkee y eruji kelme coomde ceekirde.
5. Hol maanaa ceekirde dee e nder deen kelme ?
6. Limtee ceekirde de nganndu-don kala.
7. Mbele seekirde ko firo wootan waawi jogaade ? Ndokkee y eru.
8. Mbele ko seekirde wootere tan waawi wonde e helmere ? Ndokke y eru.

Mbildi kelme

1. Hol no badal mahorii ? Ndokkee heen y eruji.
2. Mbele ko bade fof nanndi mahdi ?
3. Mbele mahdi bade e mahdi inde ko gootum ? Ndokkee y eruji.
4. Mbele ko nanetee e ko winndetee ko gootum ? Ndokkee y eruji.
5. Hol no gede baawde soomaade e bade poti ?
6. Hol no gede baawde soomaade e inde ceekaade e bade poti ?
7. Hol no gede baawde soomaade e inde mehe poti ?

Silo maandeewo

1. Hol ko seerndi silo hijjeewo e silo maandeewo ?
2. Hol ko woni nafoore anndude silo hijjeewo ?
3. Hol ko woni nafoore annude silo maandeewo ?
4. Gooto e mon fof yo rokkir kelme tati (3), cilon de e silo hijjeewo.
5. Caggal duum, cilon deen kelme e silo maandeewo.
6. Cilee dee kelme garooje e silo maandeewo :

bonnude	amre	naatoygol	lootoyde
soktande	lekki	ñaaamdagol	mbaalu
soodanorde	wuro	jarnugol	loyotiral
fiyondirde	saare	diiwgol	haatoyande

Tiid'tinirde Taro : Binndande taro e ekkorde celluka

(Manuel de Lecture - Consolidation)

La présente version du manuel **Tiid'tinirde Taro : Binndande taro e ekkorde celluka** est une adaptation du manuel **Taro 2** que les apprenants des classes d'alpphabétisation utilisaient après avoir fini le syllabaire. En fait, il s'agit d'une simplification de celui-ci afin de le rendre plus accessible à l'apprenant.

Ce manuel vise à consolider et à renforcer les acquis du néo-alphabète en lecture grâce à des textes tirés des meilleures œuvres littéraires pulaar qui mettent en valeur toute la beauté de notre culture. Par ce livre, nous essayons de donner à l'apprenant des notions élémentaires d'orthographe et de grammaire. Ainsi, nous y abordons des points pertinents comme la morphologie et la syntaxe que l'apprenant découvre après avoir traité les exercices.

Tiid'tinirde Taro :

Binndande taro e ekkorde celluka

Ndee doo deftere wi'eteende **Tiid'tinirde Taro : Binndande taro e ekkorde celluka** nokkaa ko e **Deftere Taro 2** nde janngoobe kuutortonoo caggal nde be ngasni deftere maßbe Taro 1. Ina wa'i no ko deftere Taro 2 ndee hoybitinaa haa ndi foti e mbaawka janngoowo oo.

Woni faandaare deftere ndee ko wallude janngoowo oo haa taro mum bura regaade. E nder ngoon taro, amin kollita mo binndande joosde nokkaade e defte pulaade hannde oo. Deen defte ina kollita faayienda e galdfugol pinal men. Kadi, amin njubbana janngoowo oo seeda e celluka e mbinndiin mbele omo heen anndora sardiiji binndol tammbiidi demngal mum caggal nde o wadi ekkorde gonde heen dee.